SZTUKA ISLAMU
Literatura

R. Ettinghausen, O. Grabar, M. Jenkins Madina, Sztuka i architektura islamu, 650-1250, Dialog, 2007.

S. Blair, J. Bloom, Sztuka i architektura islamu, 1250-1800, Dialog, 2012

M. Hattstein, D. Peter, Islam. Historia, sztuka i architektura, Buchmann, 2012.

K. von Folsach, Art from the World of Islam in The David Collection, Kopenhaga, 2001.

O. Grabar, The Formation of Islamic Art, Yale University Press, 1987.

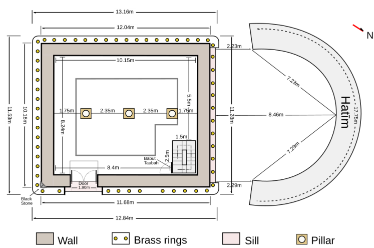
SZTUKA
- PRZEDMUZUŁMAŃSKA
- BIZANCJUM
- MONETY
- SZTUKA ISLAMU
  - DYNASTIA UMAJJADÓW 661-750
    - PUSTYNNE PAŁACE UMAJJADÓW
    - CERAMIKA
  - DYNASTIA ABBASYDÓW
  - ARCHITEKTURA EPOKI AGHLABIDÓW
  - ARCHITEKTURA I SZTUKA AL-ANDALUS
  - **SZTUKA ZACHODU**
  - ARCHITEKTURA PERSKA
    - MAUZOLEA PERSKIE
  - ARCHITEKTURA FATYMIDÓW
  - ARCHITEKTURA WSCHODNICH ZIEM ISLAMU

TECHNIKI
- ZŁOTNICZE
- METALICZNE
- ŁĄCZĄCE MATERIAŁY
- WGŁĘBIAJĄCE / WYPUKLAJĄCE
- TYP ORNAMENTU

TECHNIKI ARCHITEKTONICZNE
- ŁUKI
- MECZET
  - NA ZEWNĄTRZ MECZETU
    - ELEWACJA
  - WEWNĄTRZ MECZETU
    - ŚCIANY

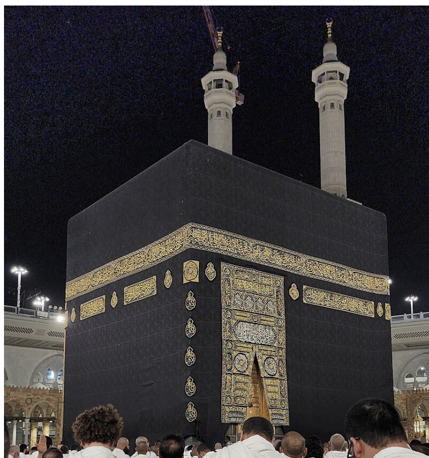
SZTUKA

PRZEDMUZUŁMAŃSKA



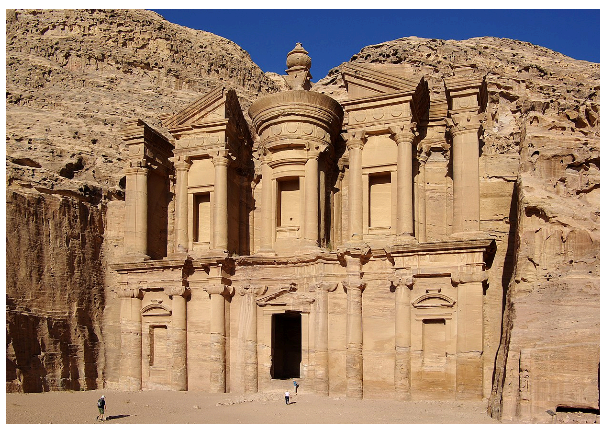


OSMAŃSKA PŁYTKA

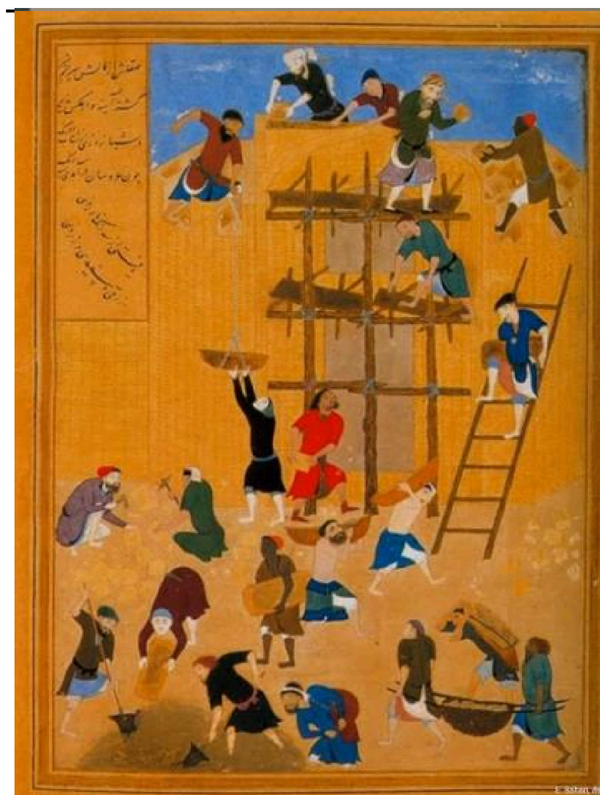


Kaaba w Arabii Saudyjskiej

Konstrukcja jest z drewna i granitu przykryta kiswą.
Trzy kolumny podtrzymują strop, na jednym z rogów zaś
znajduje się czarny kamień.

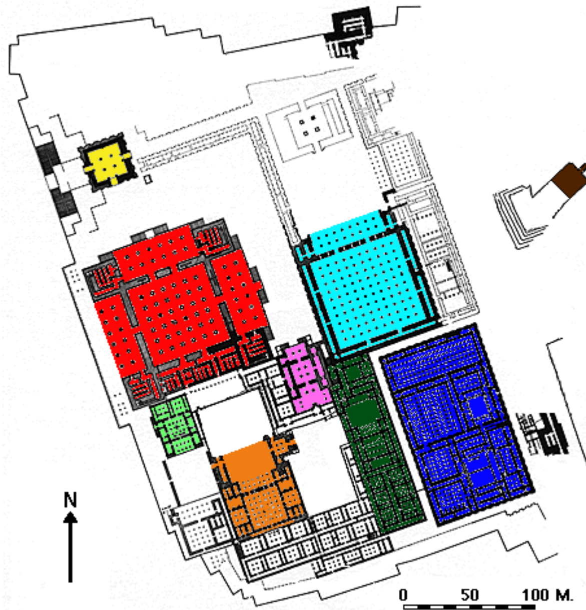
	Sabejska inskrypcja dla boga al-Maqa. Alfabet sabejski wpłynął na kształtowanie się alfabetu arabskiego. Jest tu wspomnianych pięciu przedmuzułmańskich bogów. Inskrypcja jest na marmurze.
	Ma’rib stołeczne miasto gubernatorstwa Ma’rib w Jemenie, a w czasach historycznych było stolicą królestwa Saba na południu Półwyspu Arabskiego. Miasto, które pojawia się w Koranie. Było wspaniałe - miało m.in. wielokondygnacyjne budynki. Ma'rib upadło, co w Koranie jest uznane za karę od Boga. W VI wieku pękła tama i zalała miasto.
 Autorstwa Berthold Werner - Praca własna, Domena publiczna, https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=8624734	Północ Arabii - **nabatejska Petra** (dzisiejsza Jordania). Położona jest w skalnej dolinie, do której prowadzi jedna wąska droga wśród skał – wąwóz As-Sik. Petra słynie z licznych budowli wykutych w skałach. Sami Nabatejczycy zwali Petrę Rqm (Rakmu), co oznacza „wielobarwna”.

 Autorstwa © Vyacheslav Argenberg / http://www.vascoplanet.com/, CC BY 4.0, https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=92090633	
 By Ali Lajami - https://www.flickr.com/photos/199903594@N07/53530613033/, CC0, https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=145367426	Mad'in Salih Drugie nabatejskie miasto w pobliżu Petry. Obecnie Arabia Saudyjska.
 By Bernard Gagnon - Own work, CC BY-SA 3.0, https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=12153761	Palmyra Miasto stworzone przez lokalne kultury semickie + wpływy greckie i rzymskie. Świątynia Bala. Zniszczona przez ISIS w 2016 roku.

<table>
<tr>
<td>
By Bernard Gagnon - Own work, CC BY-SA 3.0, https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=12213877</td>
<td></td>
</tr>
<tr>
<td></td>
<td>Miniatura perska Behzada

przedstawiająca budowanie lahmidzkiego pałacu al-Hawarnak. Według średniowiecznych arabskich przekazów architektem miał być Bizantyjczyk Simir Mar. Lahmidzki władca nie chciał, by jego architekt mógł stworzyć coś piękniejszego, zrzucił go więc ze szczytu budowli. Cegła była podstawowym perskim budulcem, dlatego na miniaturze przedstawione są formy współczesne Behzadowi, nie zaś historycznie właściwe.</td>
</tr>
<tr>
<td>
</td>
<td>Persepolis - miasto starożytnego Iranu, założone przez Dariusza I w 518 p.n.e., lecz znacznie rozbudowane przez Kserksesa I i kolejnych władców z dynastii Achemenidów.

Składało się z wielu
przylegających do siebie symetrycznych budowli.</td>
</tr>
</table>



https://fa.wikipedia.org/wiki/%D9%BE%D8%B1%D9%88%D9%86%D8%AF%D9%87:Persepolis.webm



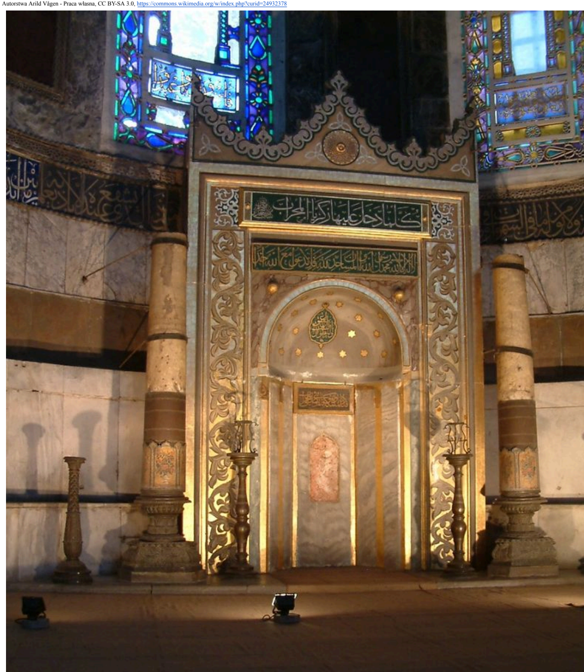


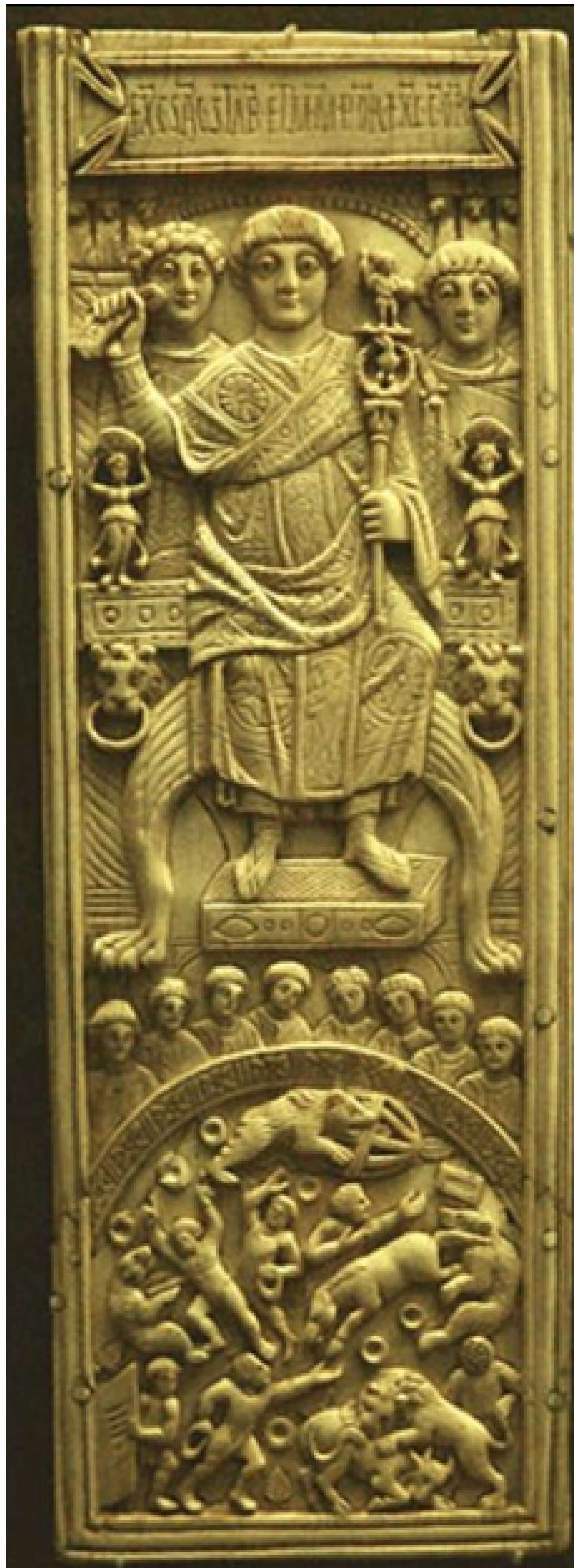
	
 http  s://pl.123rf.com/photo_55614604_brama-wszystkich-narod%C3%B3w-lub-brama-kserksesa-w-ruinach-staro%C5%BCytnej-stolicy-persepolis-imperium.html	Brama Wszystkich Narodów zwana Bramą Kserksesa w Persepolis Bardzo monumentalna.

	Tachara, pałac Dariusza I w Persepolis Został zbudowany z najwyższej jakości szarego kamienia. Chociaż jego ściany z bloków mułowych całkowicie się rozpadły, ocalały ogromne kamienne bloki ram drzwi i okien. Podobnie jak wiele innych części Persepolis, Tachar ma płaskorzeźby dygnitarzy składających daniny. Można tu zobaczyć jedną konkretną płaskorzeźbę, lwa gryzącego byka, przejście z zimy do wiosny czy symbol Nowruz. Przy głównym wejściu znajduje się płaskorzeźba przedstawiająca Dariusza I w koronie i ozdobiona biżuterią.
	**Sala Stu Kolumn**, pałac budowany przez Kserksesa I. Drugi pałac Persepolis to wspaniały pomnik we wschodniej części dziedzińca Apadany, zwany Salą Tronową, Salą Honorową Armii Cesarskiej lub Salą Pałac Stu Kolumn. Jej drzwi ozdobione są płaskorzeźbami przedstawiającymi sceny tronowe oraz sceny przedstawiające króla walczącego z potworami. Według dowodów znalezionych przez Herzfelda, budowę tej bardzo ważnej Sali rozpoczął Kserkses I, ale ukończył Artakserkses I
	Triumf Szakura I nad cesarzem rzymskim Aurelianem.

	Taq Kasra w Ktezyfonie, który był stolicą Sasanidów (współczesny Irak) **Taq** oznacza łuk lub sklepienie. **Kasra** to arabska forma imienia Khosrow, odnosząca się do perskich królów z dynastii Sasanidów, zwłaszcza Chosrowa I (Anuszirwana), który panował w VI wieku n.e. Łuk Chosrowa/Iwan Chosrowa 26 metrów szerokości, 50 metrów długości. Jest symbolem dawnej potęgi Persji oraz jednym z najważniejszych przykładów przedislamskiej architektury w regionie.
 **Dinar (złoty, islamski, VIII w.)** – ok. **4,25 g** (standard abbasydzki) **Drachma (Persja, Grecja)** – ok. **4–4,5 g** (Attycka: 4,3 g, Perska: 4,2 g) **Denar (Rzym, republikański i cesarski, srebrny)** – ok. **3,9–4,5 g** **Złote monety** (dinari, solidy, dukaty, floreny) – zazwyczaj lżejsze (~3,5–4,5 g), ale cenne. **Srebrne monety** (denary, grosze, talary) – szerszy zakres wag, od lekkich (~3–5 g) do ciężkich (~28 g). **Brązowe monety** (sestercje, follisy) – często masywniejsze (np. sesterc ok. 25–30 g).	Złoty podwójny dēnār Ardaszira I (pan. 224–242), wybity w mennicy w Ktezyfonie. Awers: koronowane popiersie Ardaszira I w diademie i nakryciu głowy z korymbosem oraz napis w średnioperskim (pahlawi inskrypcyjnym). Sasanidzka moneta jednego z władców. Każdy z władców miał inną koronę.

BIZANCJUM

 Autorstwa Arild Vågen - Praca własna, CC BY-SA 3.0, https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=24932378 	Hagia Sophia w Stambule Styl architektoniczny: bizantyński Pierwotnie budynek powstał jako kościół Mądrości Bożej (zwany też Wielkim Kościołem). Była świątynią najwyższej rangi w Cesarstwie Bizantyńskim, katedra patriarsza oraz miejsce modłów i koronacji cesarzy bizantyjskich, na przestrzeni wieków niedościgniony wzór świątyni doskonałej i niemal symbol Kościoła bizantyńskiego. Po zdobyciu Konstantynopola przez Turków w 1453 została zamieniona na meczet (wtedy dobudowano minarety). Od 1934 do lipca 2020 świątynia pełniła rolę muzeum. Po decyzji sądu administracyjnego Turcji unieważniającego dekret z 1934 i decyzji prezydenta Recepa Tayyipa Erdoğana została ponownie zamieniona w meczet



Dyptyk konsularny Aerobindusa.

Powstał około roku 516. Konsul jest duży i ma różne insygnia, na dole jest hipodrom przedstawiający zabawy. Dyptyk powstał z kości słoniowej.

Dyptyk konsularny Aerobindusa został pierwotnie wykonany i rozdawany w Konstantynopolu (dzisiejszy Stambuł) w roku 506. Był to dar konsula Anicia Aerobindusa, który objął urząd w tym roku.

Dyptyki konsularne były rozdawane jako luksusowe upominki dla ważnych osobistości, senatorów, urzędników oraz wyższych duchownych. Ich celem było podkreślenie znaczenia nowego konsula i jego związku z cesarską władzą.

Nie wiadomo dokładnie, jak dyptyk Aerobindusa trafił do Luwru, ale podobne artefakty często były przechowywane w skarbcach kościelnych lub kolekcjach prywatnych w Europie przed trafieniem do muzeów.

MONETY

 	**Dirham Abd al Malika Marwana** Monety srebrne. Został wybity za czasów Abd al Malika Marwana, który zbudował Kopułę Na Skale. Widnieje tam nazwisko gubernatora Kufy, brata Al-Malika. Monety są niezastąpione w kwestii datowania, ponieważ widnieje na nich rok wybicia. Na rewersie monety wybity jest zoroastryjski ołtarz ognia z dwoma magami. Awers przedstawia perskiego władcę Hosroda II. Pod jego wizerunkiem wybite są arabskie litery (W imię Boga Muhammad jest jego prorokiem). Początkowo muzułmanie używali form, które mieli, dlatego są niewielkie różnice w ikonografii wczesnych monet.

	**Dinar Abd al Malika Marwana** Monety złote. Przedstawiony Abd al-Malik. Wybity w roku 74 hidżry. Nawiązania do tradycji bizantyjskiej, napis po arabsku.
	**Moneta samanidzka wybita w Asz-Szasz, Taszkiencie, w roku 902.**



Reforma monetarna Abd al-Malika

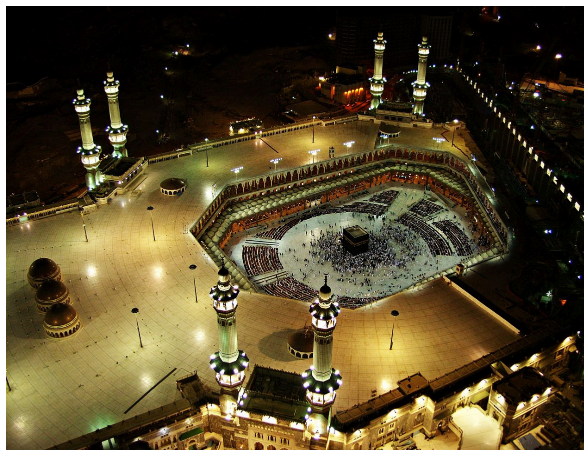
Zmiana ikonograficzna – brak przedstawień figuralnych, tym bardziej ludzi związanych z dawną władzą, same napisy. Awers – Nie ma Boga prócz Boga jedynego, który nie ma towarzyszy, tauhid; wokół fragment z Koranu. Rewers – fragment sury 112; wokół napis, że ten dinar został wybity w roku 78. Oprócz zmiany formy zmienia się nowy standard wagi. Dinary Abd al-Malika były lżejsze, niż te, które wybijano wcześniej. Standard bizantyjski to 4,38 grama na złotą monetę, złote dinary zaś 4,25. Wedle teorii Kopernika gorszy pieniądz wypiera lepszy. Sensowniej było płacić dinarami umajjadzkimi niż monetami bizantyjskimi i sasanidzkimi. Sprawiło to, że bardzo szybko poprzednie monety zostały wyparte przez nowe, które jednoznacznie głosiły podstawowe zasady nowej religii.

 	**Dirham Haruna ar-Raszida** 786 – 787 Inskrypcje od czasów reformy Abd al-Malika nie zmieniały się, fragmenty Koraniczne + informacje o dacie i gubernatorze, który kazał wybić monetę. Harun ar Raszid określił się jako „Sługa Allaha Harun, przywódca wiernych”.
	Moneta samanidzka wybita w Asz-Szasz, Taszkiencie, w roku 902.

	Dinary fatijmidzkie są koncentryczne. Typowa inskrypcja.
	Moneta ajjubidzka z przedstawieniem figuralnym Suleimana Szaha. Wybite w Kaisyrii w 1199/1200.
	Sasanidzka moneta jednego z władców. Każdy z władców miał inną koronę.

SZTUKA ISLAMU

ANIKONIZM - Sztuka islamu jest oparta na zasadach religijnych, na Koranie. Fragmenty te uznawane są za podstawowe w kwestii kształtowania **anikonizmu** – nieprzedstawiania w dziełach sztuki religijnej postaci żywych (ludzi i zwierząt), ponieważ tylko Bóg jest stwórcą i tylko on decyduje o istnieniu jakiejś rzeczy. Artysta nie może ożywić swojego dzieła. W sztuce świeckiej przedstawienia ludzi i zwierząt będą się znajdować. Oddawanie czci bożkom i idolom („bałwanom"), co było powszechne w czasach przedmuzułmańskich, również jest zakazane. Idolatria, bałwochwalstwo jest zdecydowanie zakazane, nie można czcić przedmiotów, a szczególnie tych naśladujących ludzi, bóstwa itd.





Święty Meczet w Mekkce, czyli Al-Masdżid al-Haram, a więc Wielki Meczet

największy meczet na świecie, położony w Mekce, wokół Al-Kaby, najświętszego miejsca islamu. Zajmuje powierzchnię 356 800 m² i może pomieścić do 4 milionów pielgrzymów podczas miesiąca pielgrzymki Zu al-hidżdża. Głównym celem pielgrzymek jest sanktuarium Al-Kaba, w którym znajduje się Czarny Kamień, uważany za pozostałość po budowli wzniesionej przez Abrahama. Meczet stanowi centralny punkt modlitwy dla muzułmanów na całym świecie.

Historia Meczetu sięga czasów przedludzkich, kiedy anioły miały zbudować świątynię na Ziemi na polecenie Allaha. Zgodnie z tradycją, świątynia została odbudowana przez Abrahama i jego syna Izmaela. Al-Kaba i związana z nią studnia Zamzam mają szczególne znaczenie w islamie, a sama studnia od czasów odkrycia około 2000 p.n.e. nie wyschła.

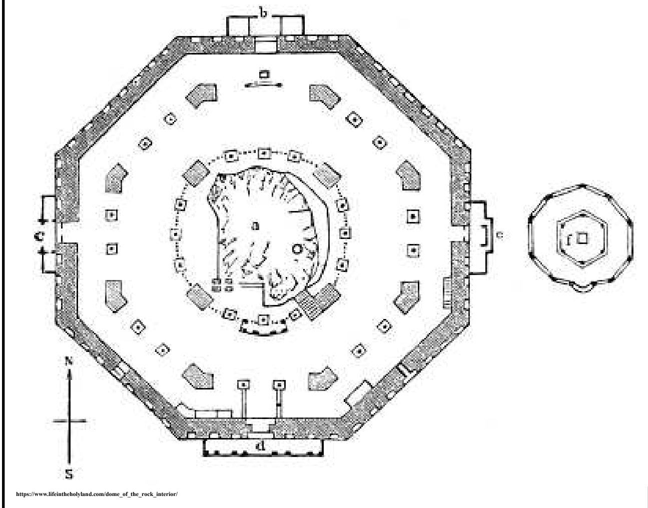
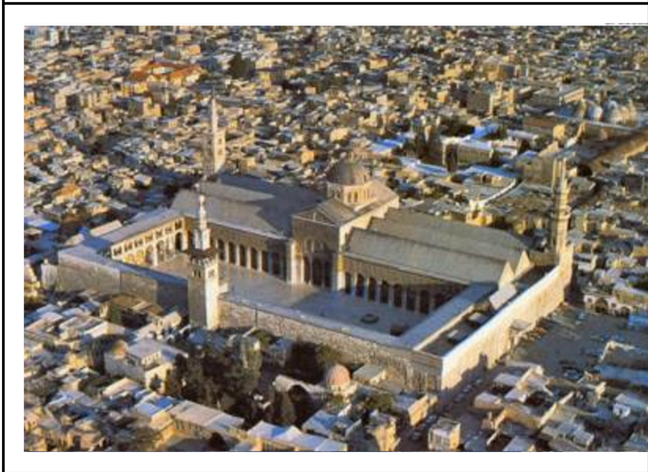


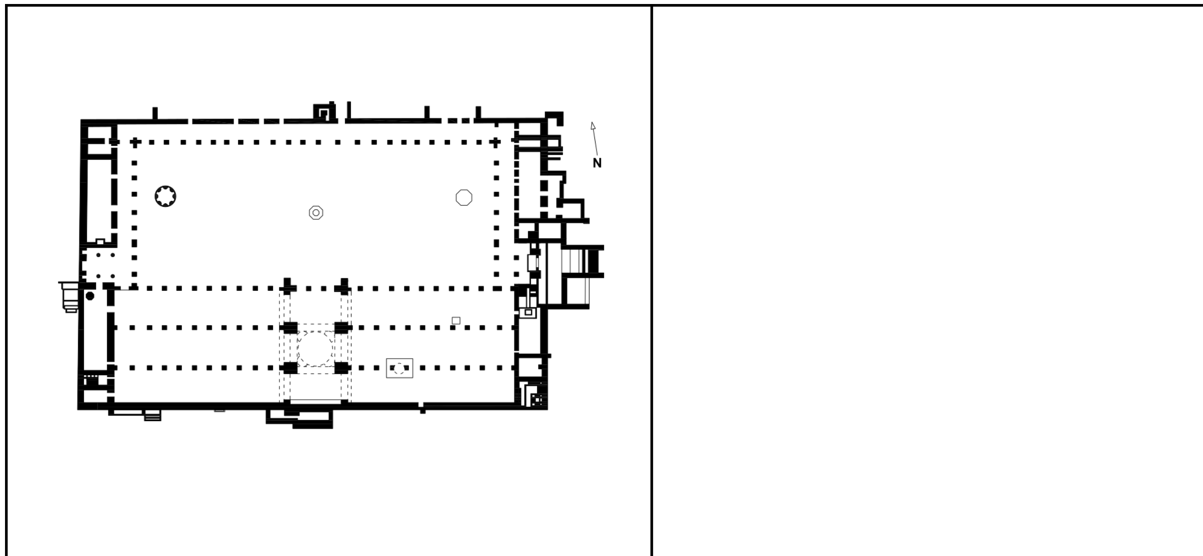
Meczet Quba w Medynie

Uważa się, że jest to pierwszy meczet na świecie, założony w dniu emigracji Mahometa z Mekki do Medyny. Pierwszy kamień miał położyć sam Mahomet, a reszta budowli została ukończona przez jego towarzyszy. Meczet był wielokrotnie przebudowywany i rozbudowywany przez wieki, aż do lat 80. XX wieku, kiedy to został całkowicie zastąpiony nowym budynkiem, który stoi do dziś.

	
 	**Meczet Proroka w Medynie** drugie po Mekce najświętsze miejsce islamu, do którego przybywają pielgrzymi odbywający hadżdż. Miejsce, w którym dziś stoi świątynia, pierwotnie przylegało do domu Mahometa, który osiadł tam po ucieczce z Mekki. Podstawowy plan budynku został później zaadaptowany w innych meczetach na świecie. Początkowo meczet służył również jako sąd i szkoła religijna, a z podwyższenia przemawiali ludzie nauczający Koranu. Późniejsi władcy muzułmańscy znacznie go rozbudowali i ozdobili. W południowo-wschodniej części budynku ulokowana jest zielona kopuła, pod którą znajdował się dom A’iszy oraz grobowiec Mahometa.

DYNASTIA UMAJJADÓW 661-750

 <img src="https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/d9/Jerusalem-Felsendom-12-2010-gje.jpg" alt="Ilustracja" height="2756" width="4566"> Autorstwa Gerd Eichmann - Praca własna, CC BY-SA 4.0, Link  https://www.lifeintheholyland.com/dome_of_the_rock_interior/	**Meczet Kopuła na Skale w Jerozolimie** **691-692**
	**Meczet Umajjadów w Damaszku w Syrii** **706 – 715**

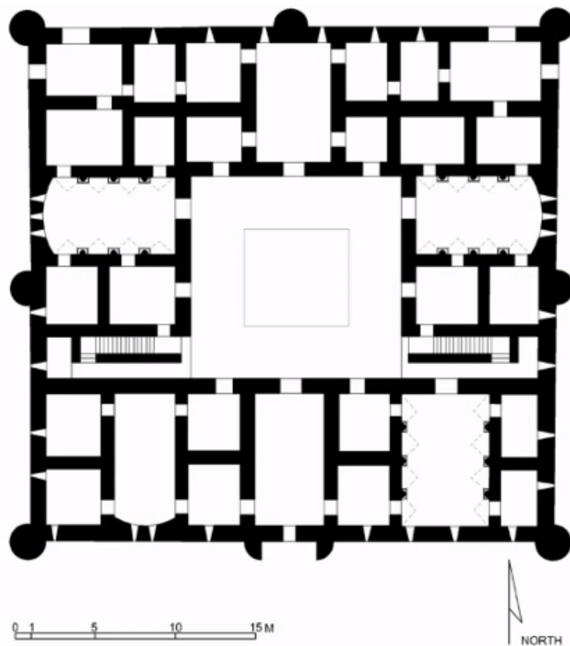


PUSTYNNE PAŁACE UMAJJADÓW

W kwestii zabytków umajjadzkiej architektury mamy grupę pustynnych pałaców. Nie wiadomo do końca, dlaczego powstawały; w kronikach znajdujemy rozmaite informacje. Czasami były połączone z meczetami, innym razem bardzo ufortyfikowane; mało okien, dużo pokoi, sale audiencyjne, łaźnie, mozaiki, freski, rzeźby.

Qasr al-Hajr Wschodni w Syrii

Pałac mini-miasto, który nie został ukończony. Zachowały się głównie mury zewnętrzne z większej części. Monumentalne, ciekawe zastosowania techniczne, m.in. wodociągi. Zbudowany został z cegły, co świadczy o wpływach perskich, zwłaszcza, że na tamtych terenach dominował kamień. W zachowanej części znajduje się inskrypcja z datą. Znajdował się tam pierwszy znany w islamie karawanseraj, do tego obszerna łaźnia oraz „miasto" zawierające sześć dużych domostw, meczet i tłocznię oliwy; dookoła kilka rozrzuconych domów. Duże, kwadratowe budowle z wieżami wypełnionymi tłuczniem. Obiekt najprawdopodobniej funkcjonował jako niewielkie miasto.

<table>
<tr>
<td>
</td>
<td>

Qasr al-Charana Jordania

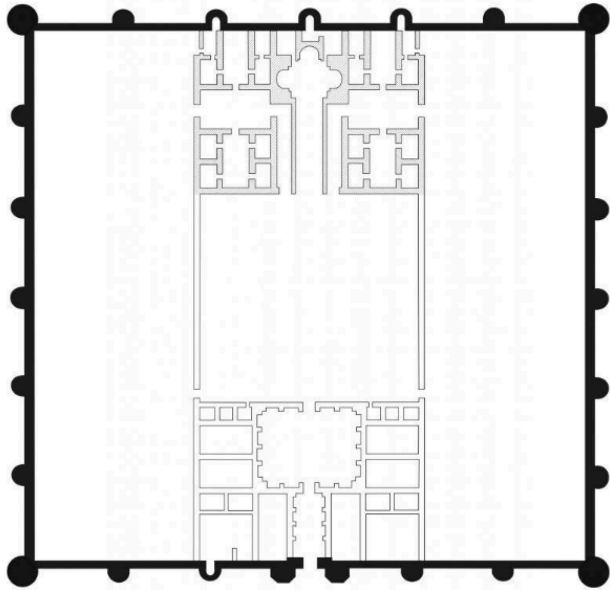
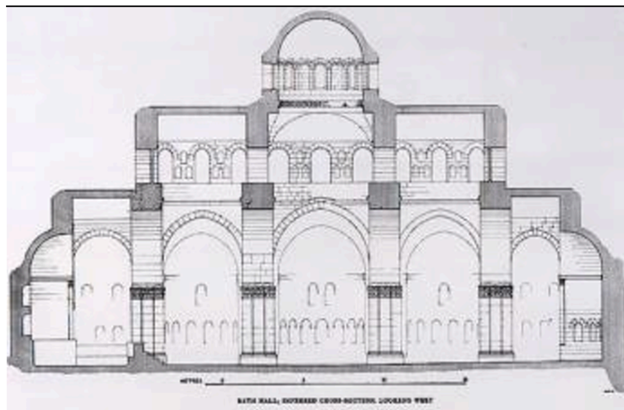
Nie wiadomo czym do końca była ta budowla – hotelem, miejscem spotkań z Beduinami. Są ślady świadczące, że nigdy nie była używana. W środku znajduje się jedynie mała cysterna wody, co świadczy o tym, że obiekt nie był przeznaczony do użytku. Posiada jedno wejście, dziedziniec, dwa piętra sal i komnat, w tym kilka urządzonych jak apartamenty oraz udekorowanych stiukami. Szczeliny do wypuszczania strzał służą jedynie celom dekoracyjnym. Ewidentne wpływy bizantyjskie i sasanidzkie, m.in. sklepienia kolebkowe.

</td>
</tr>
<tr>
<td></td>
<td>

Al-Muszatta w Jordanii

Również nie wiadomo nic o przeznaczeniu tego pałacu. Znajduje się 32 km od Ammanu w Jordanii. Ma 25 wież, mur o wysokości 30,5 metra. Jest to jeden z najbardziej imponujących

</td>
</tr>
</table>

 	pustynnych pałaców. Nie został ukończony: składa się z dziedzińca, meczetu i sali tronowej otwartej na dziedziniec. Został zbudowany z cegły. Fasada pałacu była dekorowana wielkimi trójkątami, z których 20 było prezentem kalifa dla cesarza Wilhelma. Teraz znajdują się one w Berlinie. Są to ażurowe dekoracje przedstawiające lwy pijące wodę. Zwierzęta mogły być przedstawione, ponieważ jest to pałac. Na części trójkątów mamy figuralne przedstawienie zwierząt, na części zaś nie, można więc się domyślać, które pochodzą ze świeckiej części pałacu, które zaś z religijnej.
	**Pałac Hishama w Jerychu w Jordanii** Chirbat al-Mafdżar Zachodni Brzeg Znajduje się na terenach palestyńskich. Składa się z trzech oddzielnych części – pałacu, meczetu i łaźni (podziemia), połączonych długim dziedzińcem z portykami, na którym wzniesiono fontannę. Oprócz tego pawilon i brama.

	Qusajr al-Amra w Jordanii Są to głównie łaźnie, które się zachowały. W środku znajdują się liczne malowidła.

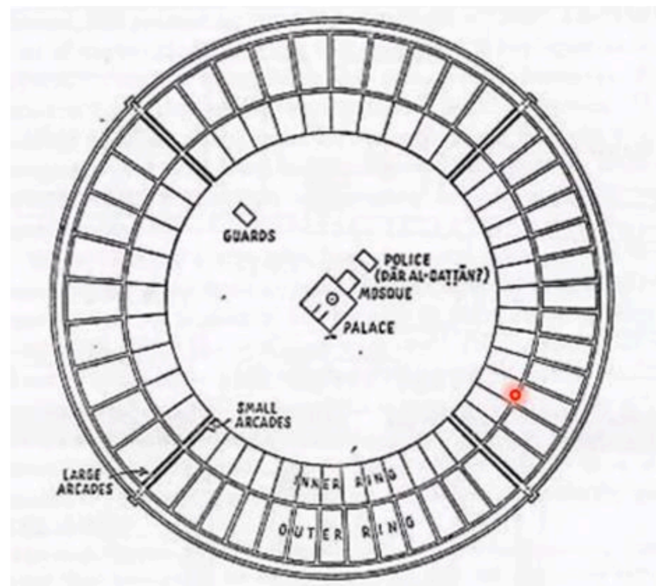
CERAMIKA



Dzban Marwana II

Metalowy dzban ostatniego kalifa umajjadzkiego. Wysokość 41 cm, średnica 28 cm. Dzban ten znaleziono niedaleko pochówku Marwana II w Al-Fajjum (północ Egiptu). Odlany z brązu, pięknie zdobiony w różnych technikach. Na szczycie ażurowe (z dziurkami) zdobienie, piękny uchwyt, wylew w formie koguta, rytowanie (grawerowanie, dziurki). Zrobiony z metalu.

DYNASTIA ABBASYDÓW



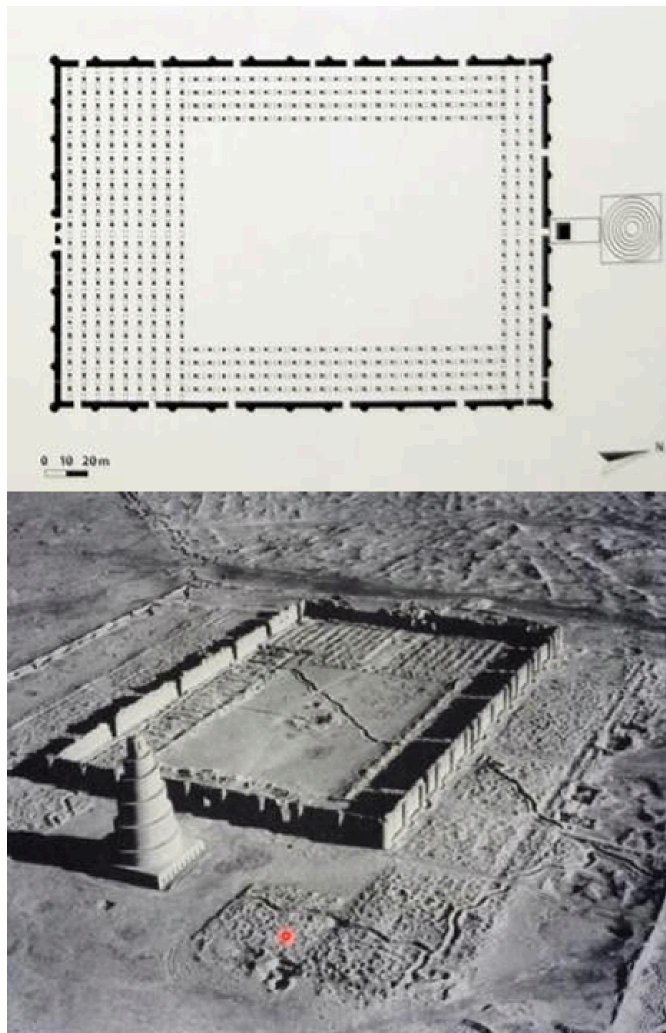
THE ROUND CITY

Fig. II



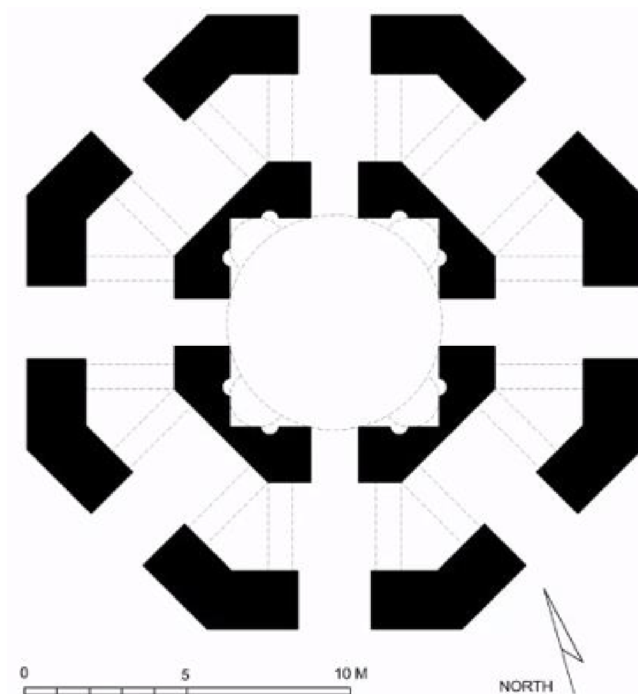
Bagdad

Miasto na planie koła. Na środku mamy pałac z zieloną kopułą, wokół duży plac i zabudowania, na zewnątrz fosa. Al-Mu’tasim miał zbudować miasto, gdzie będą ludzie o twarzach sowy (Turkowie, historia z polowaniem). W obrębie zewnętrznego kręgu stały domy i sklepy.



Wielki Meczet al-Mutawakkila w Samarze

Irak 847 – 881 376 x 444 m, wewnątrz prostokąt o wymiarach 240 x 156 m, otoczony murem i odizolowany od pierwszego przez szeroki pusty teren przeznaczony na zaopatrzenie, latryny i urządzenia do ablucji. Spiralny minaret usytuowany jest na zewnątrz. Wysokość 52 m, szerokość 33 m. Zachowały się zewnętrzne mury meczetu.



Al-Kubbat as-Sulajbijja Irak

Najstarszy zachowany grobowiec, Samarra. Średnica 18 m. Nie wiadomo do końca czym była ta budowla. Została (tragicznie brzydko) zrekonstruowana. Niektórzy mówią, że to mauzoleum Al-Mustansira zbudowane przez jego matkę, chrześcijankę, która ze względu na wyznanie mogła wybudować taki grobowiec.

	
	**Koran Amadżura,** gubernatora Damaszku II połowa X wieku Został przekazany jako wakf dla meczetu w Tyrze. Na każdej stronie są jedynie trzy linijki tekstu. Nie ma znaków diakrytycznych.
	**Akwamanila** - Naczynie do nalewania płynów. Tego typu akwamanile stosowano do obrzędów i wyjątkowych sytuacji. Robione są z różnego typu metali, ale również ceramiki, szkła.

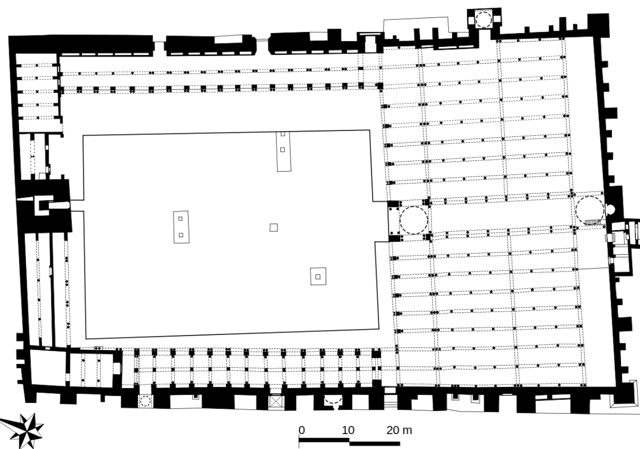




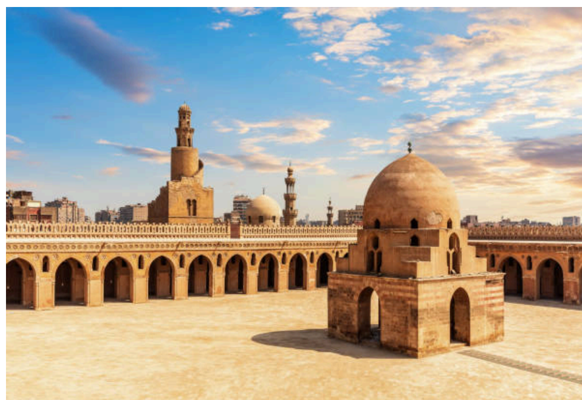
Dirham Haruna ar-Raszida

786 – 787 Inskrypcje od czasów reformy Abd al-Malika nie zmieniały się, fragmenty Koraniczne + informacje o dacie i gubernatorze, który kazał wybić monetę. Harun ar Raszid określił się jako „Sługa Allaha Harun, przywódca wiernych”.



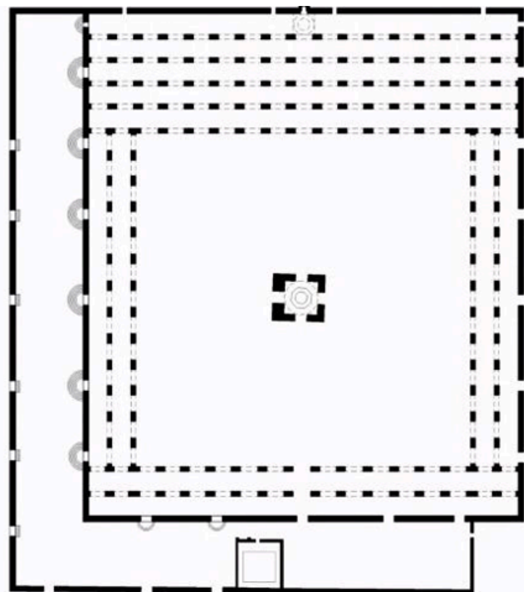


Meczet Sidi Ukby w Kairuanie, w Tunezji

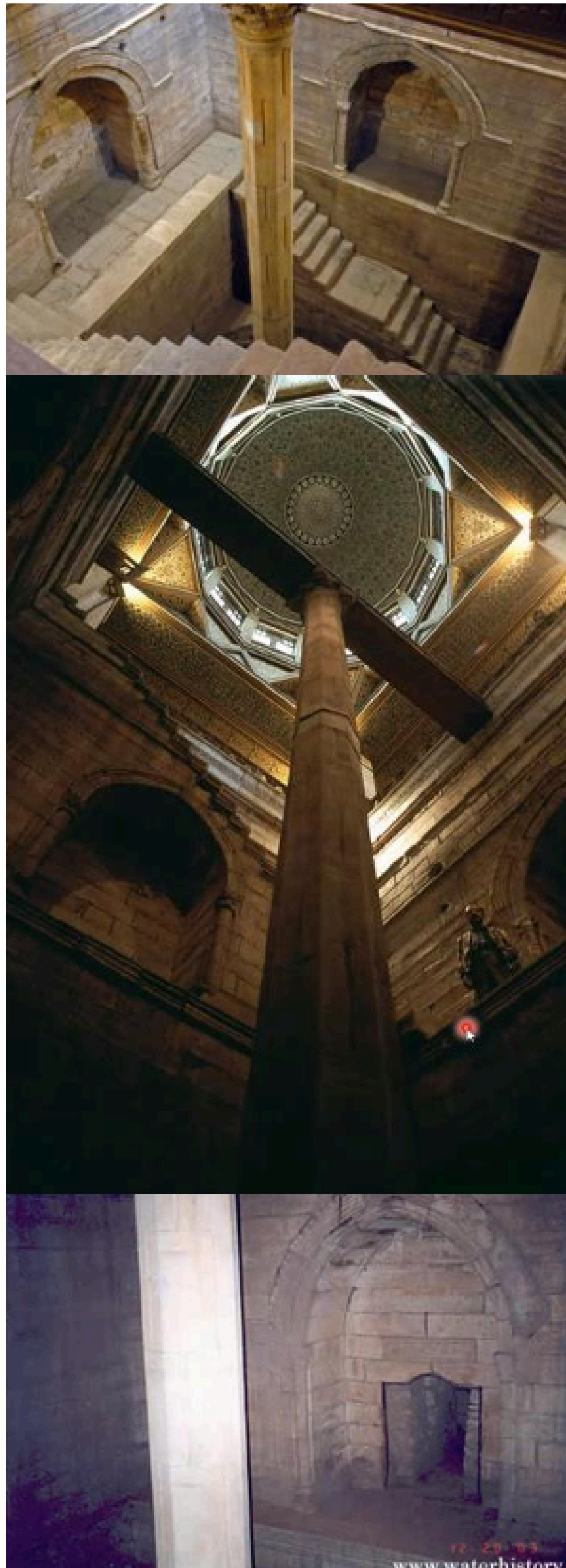


Meczet Ahmada Ibn Tuluna

Meczet gubernatora wysłanego z Samarry do Egiptu. Znajduje się w dzisiejszym Kairze. Ibn Tulun był z pochodzenia Turkiem. Z jednej strony uznawał władzę kalifa w stolicy, z drugiej jednak założył własną dynastię – Tulunidów.

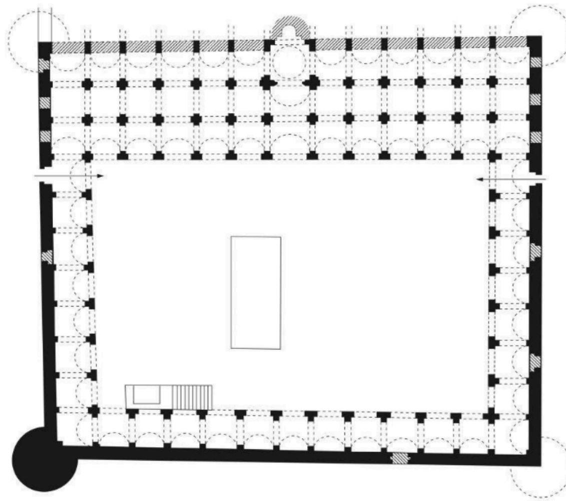
 	
	Dinar Ahmada Ibn Tuluna w dukcie kufi, bez kropek.

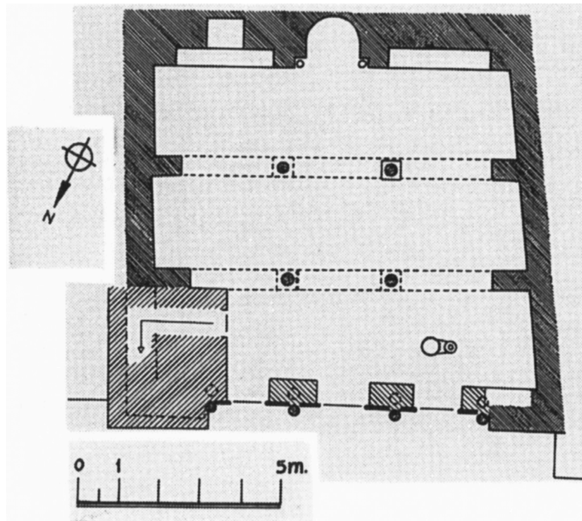
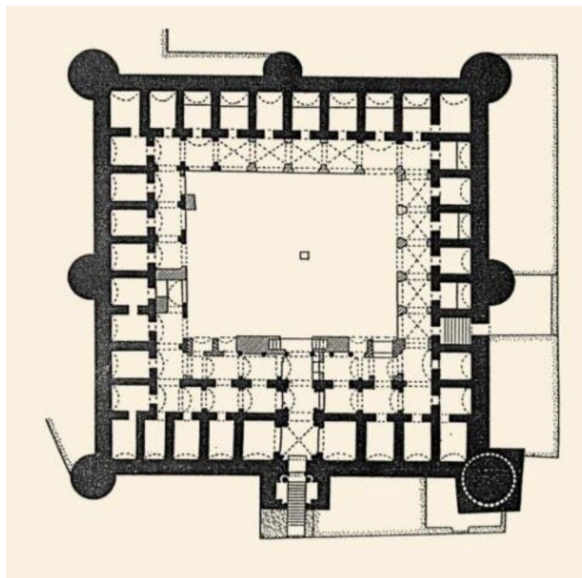
	**Nilometr w Kairze** Najstarsza zachowana w niezmiennej formie budowla arabska w Kairze. Znajduje się na wyspie Rhoda. Składa się z kolumny podzielonej na 19 części. Kopuła jest późniejsza, kamienne części są najstarsze. Woda szła tunelami prowadzącymi do Nilu. Za pomocą oznaczeń na nilometrze wskazywano jego poziom. Na ścianach znajdują się inskrypcje koraniczne o wodzie. Idealnym poziomem nilu było 16 części.



ARCHITEKTURA EPOKI AGHLABIDÓW

Dynastia rządząca na terenie dzisiejszej Tunezji i Sycylii (800 – 909). W 909 zostali obaleni przez Fatijmidów.

 	**Meczet w Susie w Tunezji** Bardzo klasyczny pod względem formy – dziedziniec otoczony portykami, kolumnowa sala modlitw, dwie kopuły nad nawą główną prowadzącą do ściany qibli, w której centrum znajduje się mihrab (a nad nim kopuła). W środku 13 naw i 3 przęsła (poziome). Dwa niskie minarety po dwóch stronach.
	**Meczet Trojga Drzwi w Kairuanie w Tunezji** Meczet dość mały i skromny, ale zwracający uwagę przepiękną dekoracją fasady. Inskrypcje w dukcie kufi. Minaret jest na planie kwadratu, blendy (ślepe nisze). Nad drzwiami łuki oparte na kolumnach z pięknymi korynckimi kapitelami (prawdopodobnie zabranymi z wcześniejszej budowli rzymskiej).

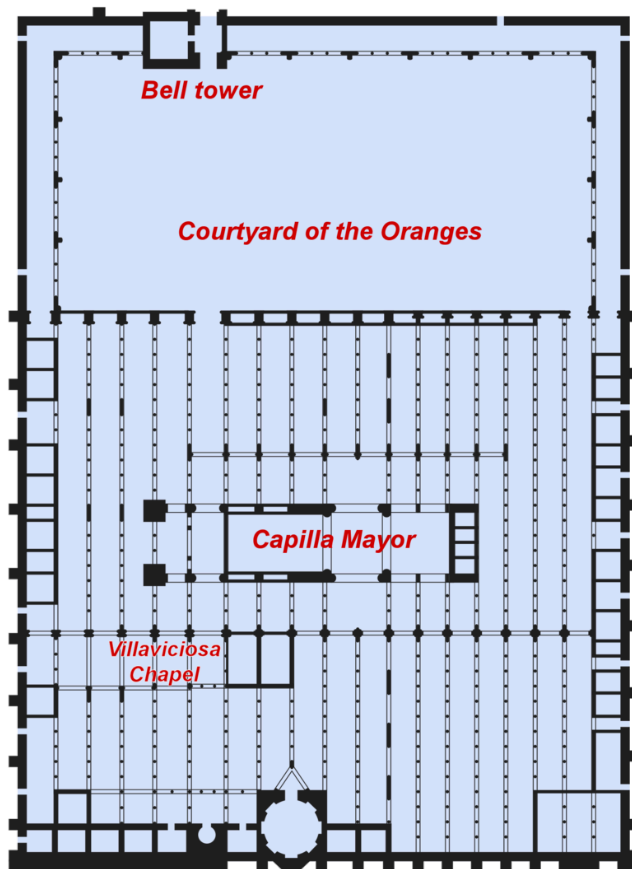
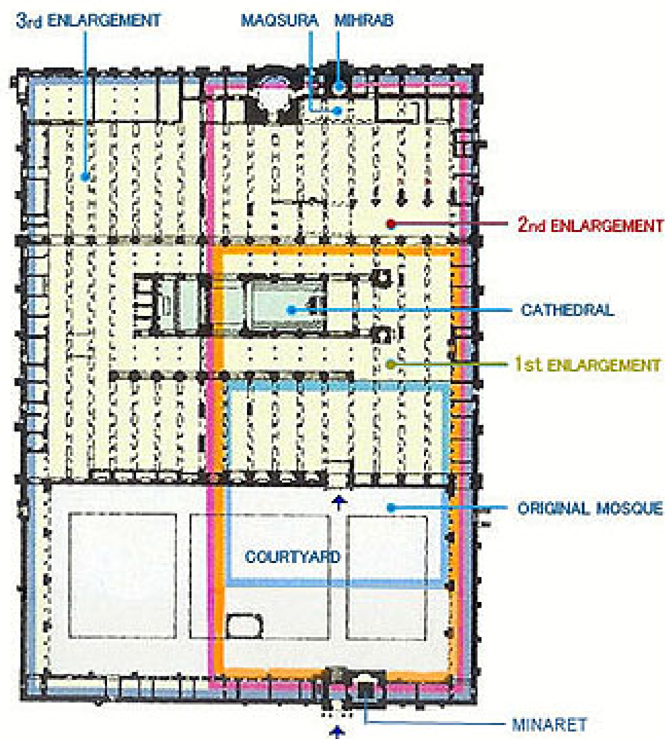
 	
 	**Ribat w Susie** Znajduje się w pobliżu Meczetu w Susie. Ribat jest budowlą będącą połączeniem garnizonu i „klasztoru” o zasadniczych funkcjach obronnych, a także miejscem, gdzie gromadzili się sufi. Powstał około roku xyz na miejscu aktywnego wcześniej fortu.

	**Cysterny** (małe i duże) **Aghlabidów** w Kairauanie Mała ma średnicę 37 m i głębokość 5 m, średnica wielkiej to 131 m. Woda z małej cysterny spływała przez filtr do większej. Oprócz gromadzenia wody wykorzystywano ją także do zabawy, organizowano imprezy na wodzie, przedstawiano inscenizacje walk morskich.

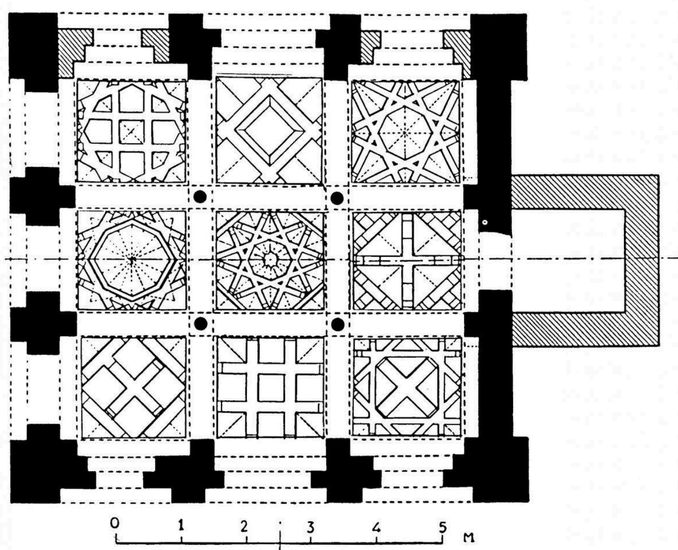
ARCHITEKTURA I SZTUKA AL-ANDALUS

300 łaźni, oświetlane ulice za pomocą lampek.

	**Mezquita – Wielki Meczet w Kordobie**

 Bell tower Courtyard of the Oranges Capilla Mayor Villaviciosa Chapel  3rd ENLARGEMENT MAQSURA MIHRAB 2nd ENLARGEMENT CATHEDRAL 1st ENLARGEMENT ORIGINAL MOSQUE COURTYARD MINARET	





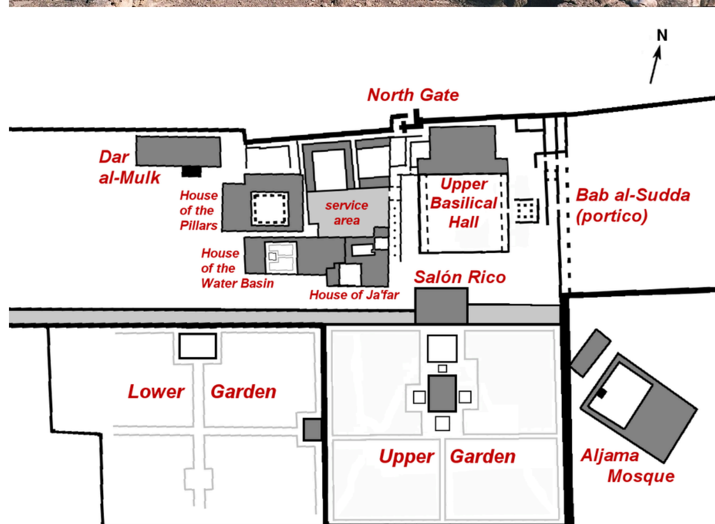
Mezquita del Cristo de la Luz w Toledo

kaplica katolicka i dawna meczet, znajdująca się w Toledo, w Hiszpanii. Był jednym z dziesięciu meczetów istniejących w mieście w okresie panowania Maurów. Pierwotnie nazywany Mezquita Bab al-Mardum, swoją nazwę zawdzięczał pobliskiej bramie miejskiej.

Łuki podkowiaste dzielące wnętrze na 9 części. Zbudowany jest na typowym panislamskim planie. Jego oryginalność polega na dziewięciu kopułach ozdobionych strukturalnie bezużytecznymi żebrami ułożonymi w różne wzory.





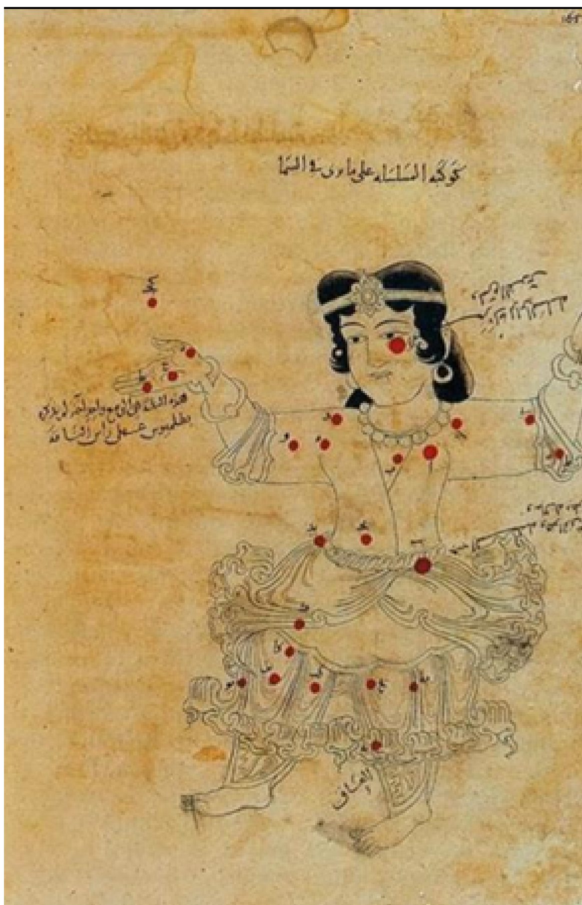


Miasto kalifackie Medyna Azahara

(świetliste miasto)

Nazwa obiektu pochodzi od imienia faworyty kalifa – *Az-Zahry* i oznacza dosłownie „miasto az-Zahry".
Budowane do roku 1010 przez Abd ar-Rahmana III, który potrzebował wizualnego dowodu swojej władzy. Ma 1,5 km długości. Cały czas mają tam miejsce prace archeologiczne, odkryto jednak tylko 10%. Najlepiej zachowana jest sala audiencyjna.

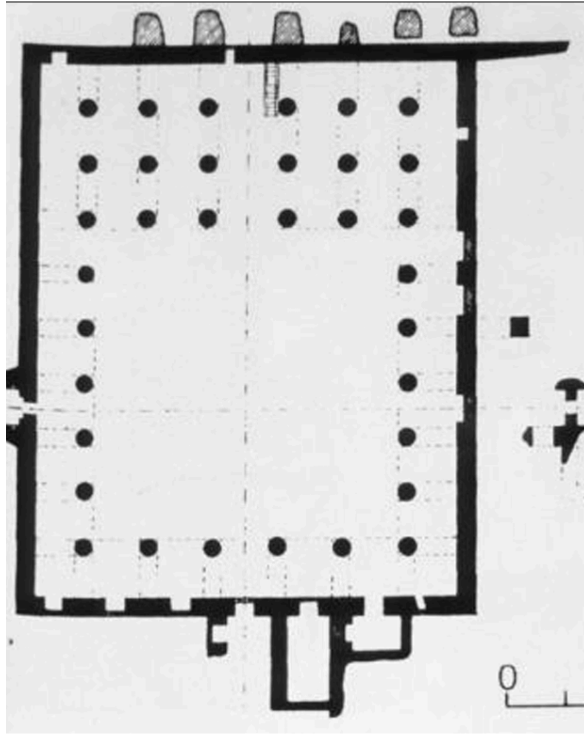
SZTUKA ZACHODU

	**Błękitny Koran** Znaleziony w meczecie w Kordobie. Pergamin powstały w IX/X wieku barwiony indygo. 30 x 40 cm. Podłużny kształt. Łącznie 600 kart, nie zachowały się jednak w całości. Zachód wolniej adaptował wschodnie trendy tj. papier czy wertykalne Korany. Dukt kufi. Wykonany złotem na błękitnym pergaminie o grupach wersetów zaznaczonych srebrnym ornamentem.
	**Traktat As-Safiego o gwiazdach** Zamówiony przez Ad-Daulę. Wersja z 1009 roku sporządzona przez syna autora. Uznawany za najstarszy ilustrowany manuskrypt. Ilustracja przedstawia tancerkę.

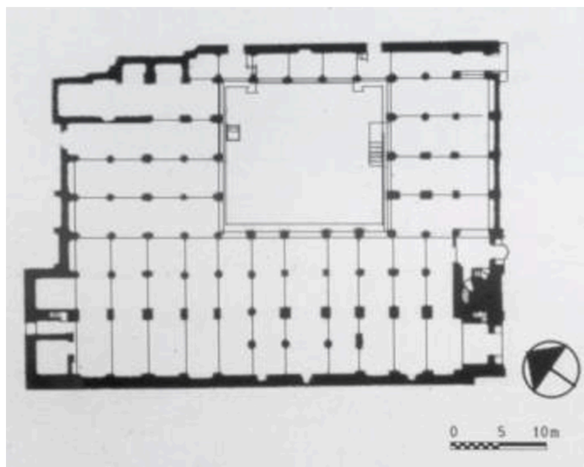
	Puszka Al-Mughiry z Medina Azahara

ARCHITEKTURA PERSKA

	**Meczet w Damganie w prowincji Semnan** (północny Iran) Od VIII wieku meczet Tarihone – świątynia Boga. Miejsce było świątynią przedmuzułmańską i zostało zmienione na potrzeby nowej religii. Zazwyczaj były to zoroastryjskie świątynie ognia. Meczet jest hipostylowy, dziedziniec otoczony arkadami, hipostylowa sala modlitw. Mihrab i minbar. Kolumny o średnicy prawie 2 m. Sklepienie kolebkowe. Koleba – sklepienie o przekroju półokrągłym. Pojawia się lekkie dążenie do ostrołuku. Ostrołuki później staną się klasykiem w kwestii kultury muzułmańskiej. Do tego duże przestrzenie wewnętrzne oparte na małej liczbie podpór. Kolumny są stosunkowo krótkie i przysadziste. Minaret jest późniejszy, seldżucki, z XI wieku. Prawie 27 m wysokości. Prawdopodobnie wcześniejszy minaret był na planie kwadratu. Zbudowany z cegły (typowy budulec wschodu).

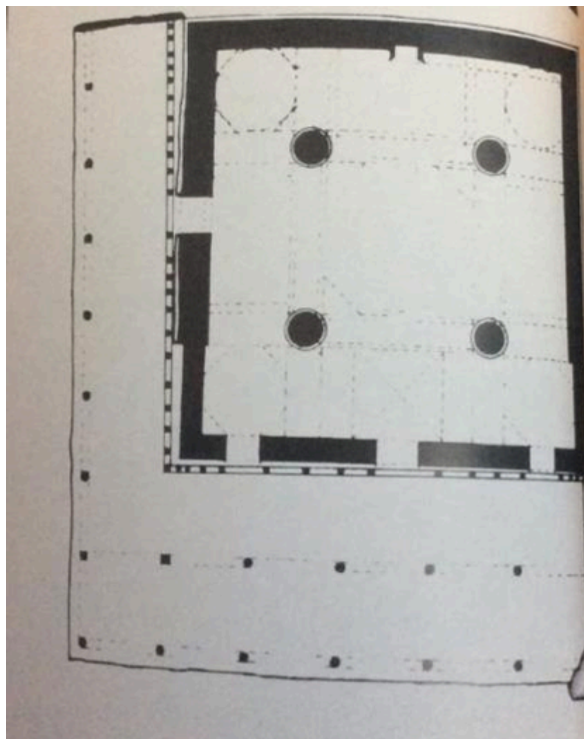


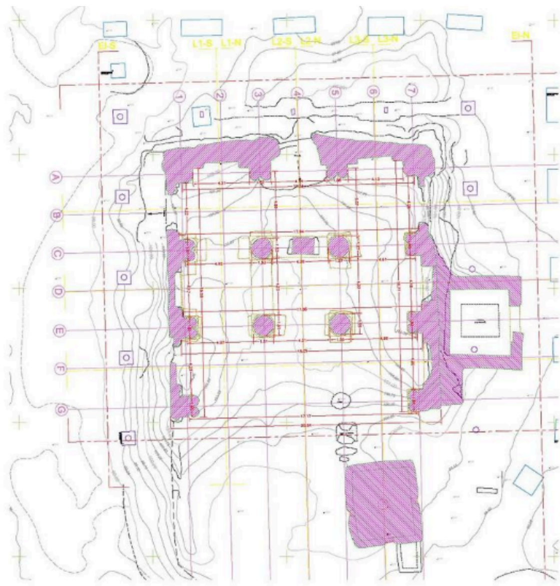


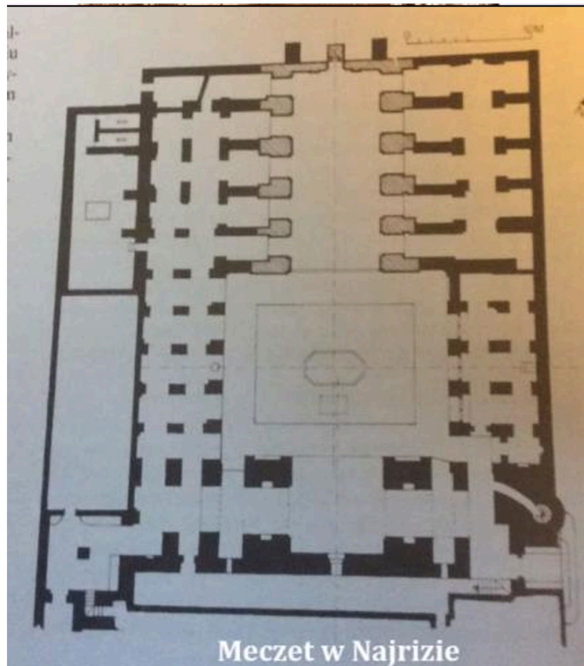


Meczet w Nainie w prowincji Isfahan
(centralny Iran)

Jeden z najstarszych w Iranie. Dziedziniec, wokół portyki i sale, minaret, budowla z cegły. Na zewnętrznej części (obrazek 3) stiuki, dekorowanie cegły cegłą, służące do zamaskowania przysadzistości formy architektonicznej. 3 W środku stiuki na kolumnach, minbar późniejszy, mihrab. Mihrabową część sali modlitw przykrywają trzy kopuły.

 	**Meczet w Hazarze** (wioska w Uzbekistanie koło Buchary) Składa się z kwadratowej sali modlitw z centralną kopułą opartą na trompach oraz sklepieniami po czterech stronach i czterema kopułami w rogach, bardzo grube ściany, cegła. W środku grube, przysadziste kolumny.
	**Meczet Haji Piyada**, czyli Meczet Dziewięciu Kopuł w prowincji Balkh w Afganistanie. Haji Piyada oznacza Pieszy Pielgrzym – według legendy nazwa pochodzi od pielgrzyma, który pieszo wrócił z Mekki i zbudował ten meczet. Jest uznawany za najstarszy islamski budynek w kraju. Meczet ma plan kwadratu o wymiarach 20 × 20 metrów, a jego ściany wykonane są z cegły mułowej. Wnętrze podzielone jest na dziewięć przęseł, z których każde pierwotnie było nakryte kopułą. Kolumny i łuki, oddzielające przęsła, zdobione są bogatą dekoracją sztukatorską o głębokim

	reliefie, przypominającą styl dekoracyjny Abbasydów z Mezopotamii. Meczet pełni również funkcję miejsca pielgrzymkowego – znajduje się w nim grób świętego Haji Piyady.
 	**Meczet bujjidzki w Nejrizie** w prowincji Fars (Iran) najprawdopodobniej z X wieku Wcześniej być może był świątynią ognia. Dziedziniec, wokół arkady. Miejsce kopuły zajął ejwan ciągnący się od dziedzińca do mihrabu i górujący nad resztą świątyni.



MAUZOLEA PERSKIE

W Persji mamy wiele mauzoleów. Niektórzy mówią, że to kwestia dynastycznych ambicji; budowano je dla podkreślenia ciągłości dynastii. Z drugiej strony mamy teorię o wpływach szyickich i o tym, że miejsca pochówków potomków Alego były podkreślane przez mauzolea.



Mauzoleum Isma'ila Samanidy w Bucharze

Zbudowany przez rokiem 943 Zbudowany z cegły wypalanej wysokiej jakości, która służy zarówno jako budulec, jak i dekoracja. Cały budynek oparty jest na planie kwadratu o boku 10 m, sklepiony umieszczoną centralnie kopułą opartą na trompach oraz czterema kopułkami narożnymi. W górnej części, pod kopułą, znajduje się oktagonalna arkada z blendami. Na środku każdego boku znajduje się monumentalne wejście umieszczone we wnęce i zwieńczone łukiem ujętym w prostokąt. Wewnątrz cztery trompy – jedna w każdym rogu. Trompy są typowe dla architektury perskiej. Okna z kratami, cenota znajdująca się nad grobem.

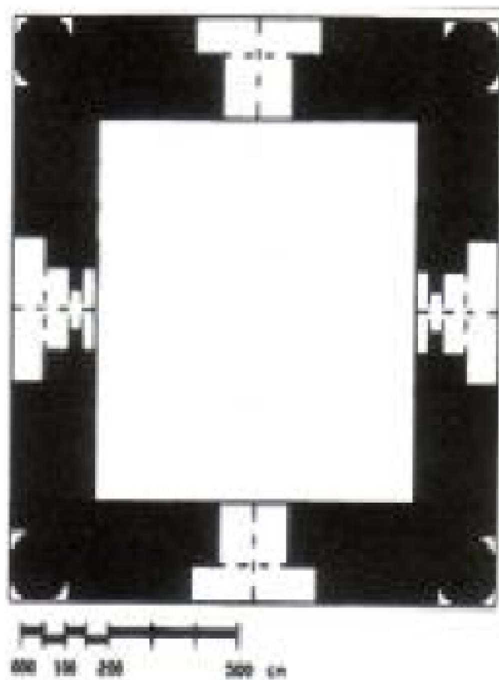


Fig. 2 Plan of the first floor of

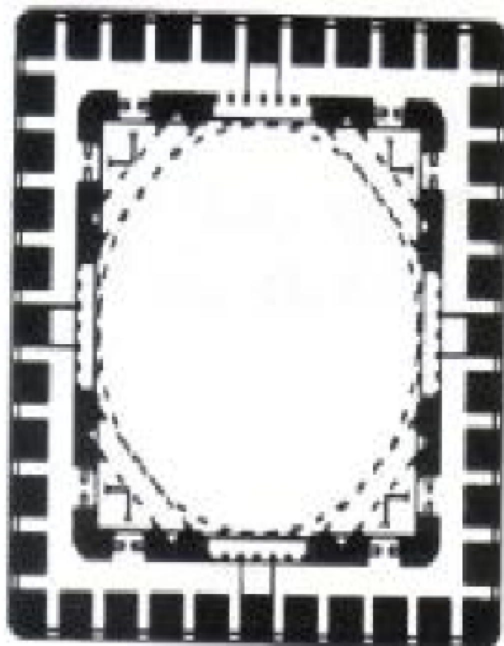
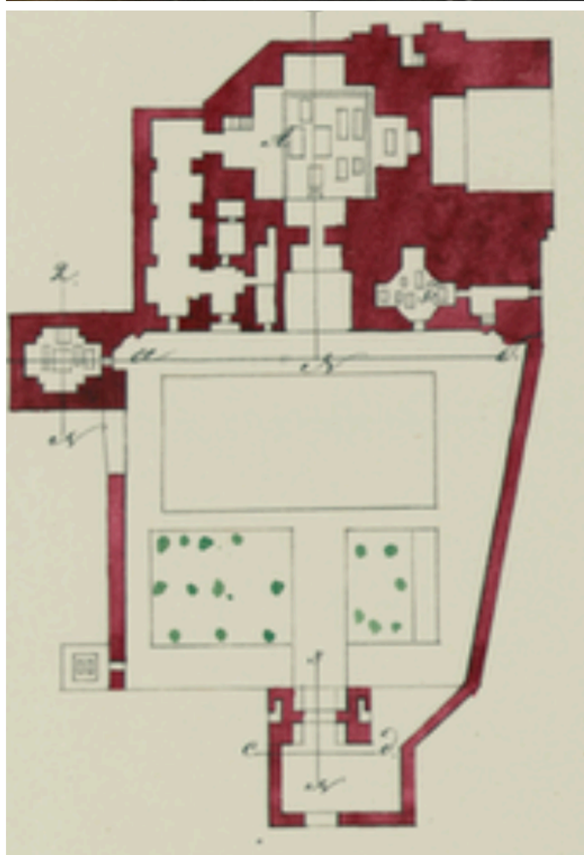


Fig. 3 Plan of the corridor and

 	**Gur-i Mir** mauzoleum Timura Chromego w Samarkandzie w Uzbekistanie.



Gonbad-e Kavus w prowincji Golestan w Iranie

Mauzoleum wieżowe zbudowane przez zijarydów, przez emira Kabusa. 72 m wysokości, średnica 17 m. Budowla ma 10 stron i 3 m grubości ścian. Nad wejściem inskrypcja w dukcie kufi idąca wokół całej budowli. Nie znaleziono w niej śladu krypty i nie wiadomo, gdzie ma znajdować się grób. Mówi się, że trumna sułtana miała być szklana i zwisać z sufitu. Budowla wewnątrz jest okrągła, na zewnątrz ma kształt gwiazdy o dziesięciu promieniach.

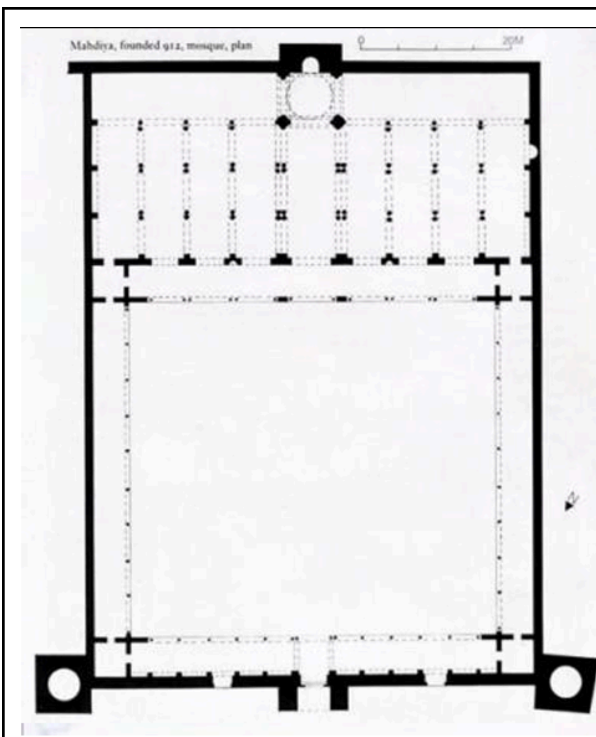
ARCHITEKTURA FATYMIDÓW

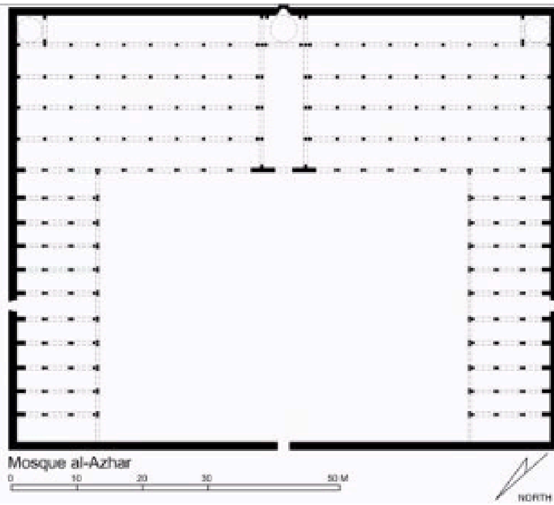
(909 – 1171)
Charakterystyczne cechy: łuki kilowe



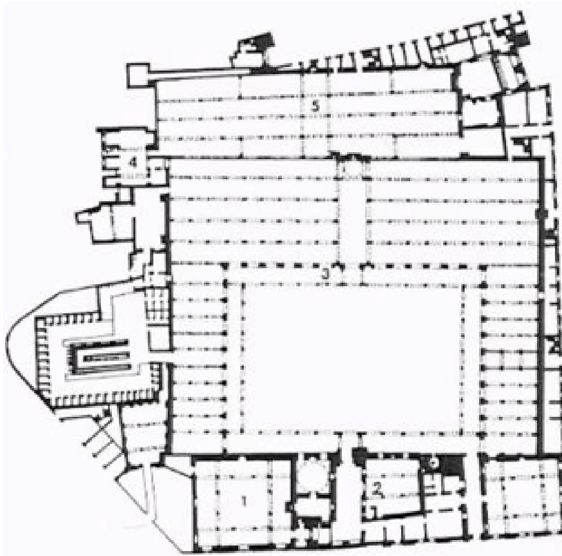
Meczet w Al-Mahdijji w Tunezji

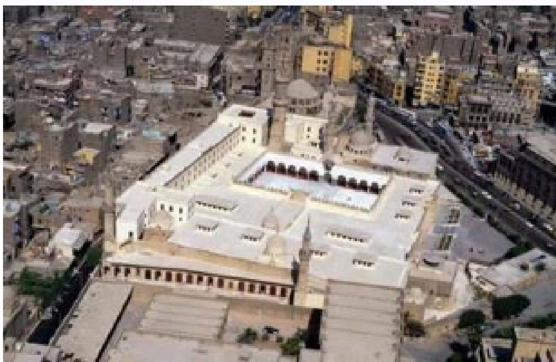
912 Dziedziniec, arkady, sala modlitw, typ T, w centralnej części nawy mihrab, nad nim kopuła. Dwa minarety w dolnej części. Wejście składające się z potrójnej bramy, której centralną część stanowi obszerna prostokątna wieża. Fasa – portal przewyższający mur wychodzący przed lico.

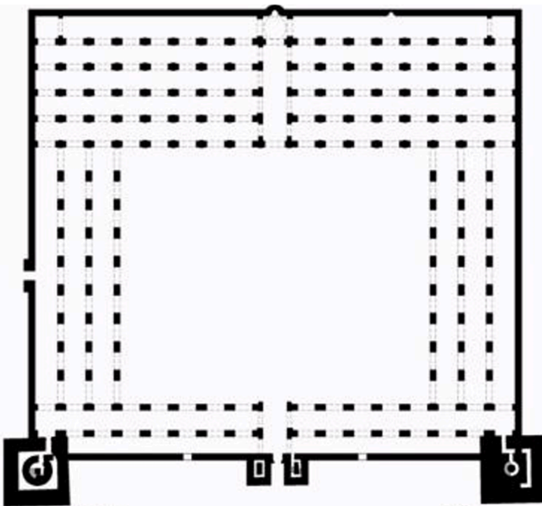
	
	**Meczet al-Azhar (Jaśniejący) w Kairze** 969 – 974 (obrazek 1 – pierwotny plan)



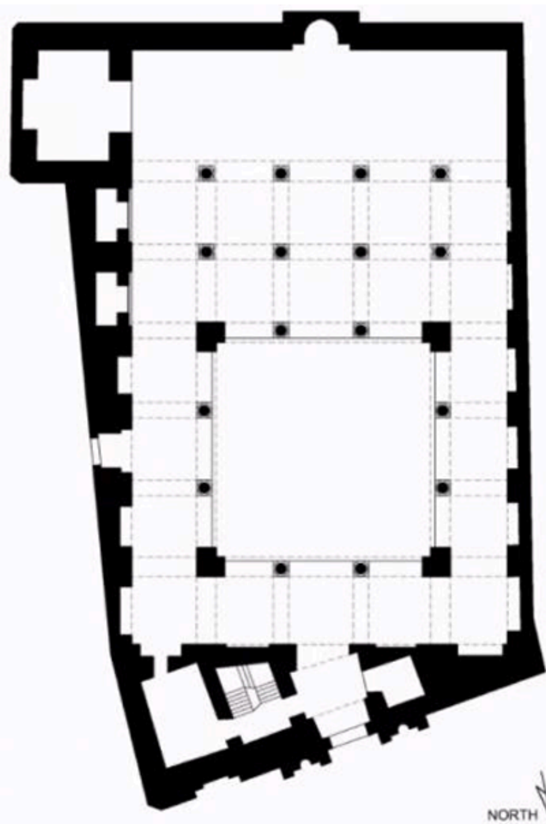
1





  	**Meczet al-Hakima w Kairze** 990 – 1013 121 x 131 m. Zbudowany został na planie dużego, lekko nieregularnego prostokąta. Dziedziniec, arkady, kolumnowa sala modlitw; stoi poza murami miasta na stronie północnej. Są w nim jedne z najdziwniejszych minaretów w Kairze, ponieważ są obudowane i znajdują się na zewnątrz, nie w środku; stoją w części zachodniej i południowej w rogach fasady. W ciągu fasady znajduje się monumentalny portal oraz trzy bramy obwiedzione łukiem i podkreślone arabeskową dekoracją stiukową. Za krucjat był więzieniem, za Saladyna stajnią, za Napoleona fortecą. Na dziedzińcu ceraty, krenelaż. Minaret zaczął budować ojciec Al-Hakima, jednak kiedy Al-Hakim przejął władzę obudował je. Na niektórych sklepieniach znajdując się symetrycznie ułożone motywy gałązek i liści lub bardziej skomplikowane arabeski zrównoważone widocznym tłem.
	Meczet Al-Aqmar w Kairze 1125 Fasada jest do ulicy, krzywa część do qibli. Meczet słynie z dekoracji fasady. Meczet jest poniżej linii ulicy. Fasady, łuk kilowy. U góry pas inskrypcyjny. Wewnątrz łuku kilowego kolejna inskrypcja. Mukarnas – dekoracja architektoniczna złożona ze stalaktytowo ułożonych nisz.



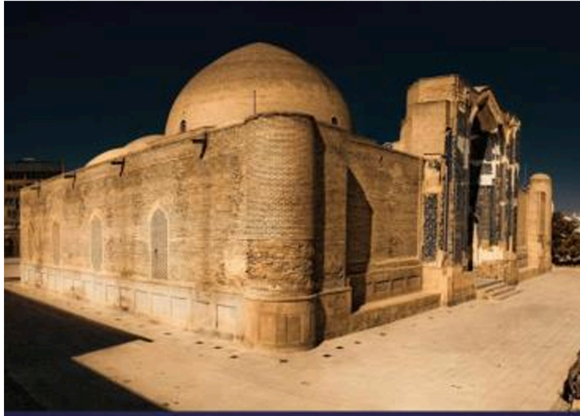


MATERIAŁY

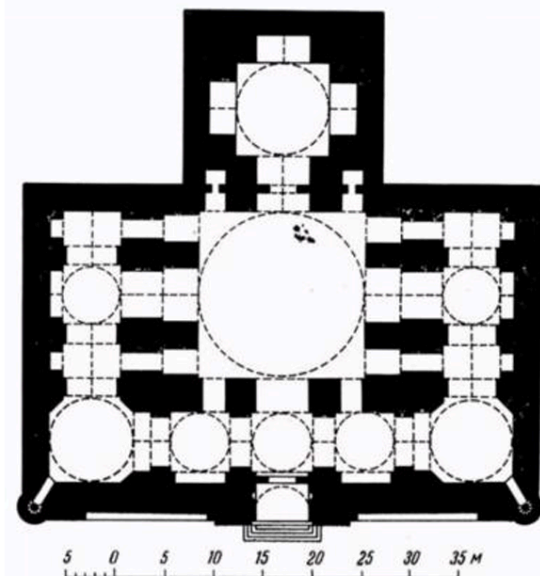
	**Peleryna ceremonialna Rogera II** Długość 3,5 metra. Haftowana złotą nicią na jedwabiu, perły, płatki złota. Przedstawienie lwa na wielbłądzie. Wokół inskrypcja arabska. Emalia clouzenae.

ARCHITEKTURA WSCHODNICH ZIEM ISLAMU

(XI – XII WIEK) Nazwa Ghaznawidów (975 – 1187) wzięła się od miejscowości Ghazna (pierwsza stolica) w dzisiejszym Afganistanie. Ich twór państwowy rozwinął się w X wieku i rozrósł się na tereny wschodniego Iranu. Pod względem etnicznym byli to władcy tureccy, pod kulturowym jednak zdecydowanie perscy. Do ważnych miejscowości należała Ghazna, Lahore. Najważniejszym władcą był sułtan Mahmud z Ghazny, który rządził w latach 971 – 1030. Drugą ważną dynastią są Wielcy Seldżucy (1039 – 1194) – etnicznie Turcy, kulturowo Persowie sunnici. W 1040 miała miejsce bitwa pod Dandanakanem z Ghaznawidami, w 1071 zaś bitwa pod Manzikertem z Bizancjum; obie zwycięskie. Stolica była w Niszapurze, Isfahanie, później zaś w Hamdanie (stolica wschodnia) i xyz (zachodnia). Po śmierci Malik Shaha imperium zaczęło się rozpadać. Po nich panowali Seldżucy z Rummu. Korzystali z cegły, którą łatwo było sprowadzać i nadawała się do eksperymentów technicznych. Cechy główne: w roli głównego budulca cegła wypalana.





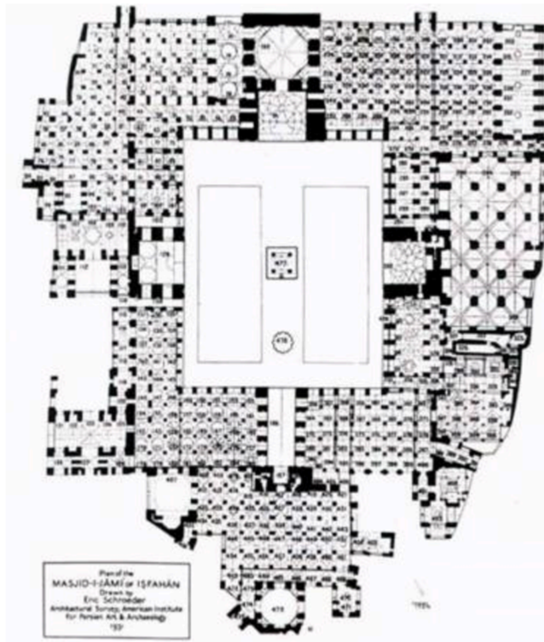


Błękitny meczet w Tabrizie w Iranie

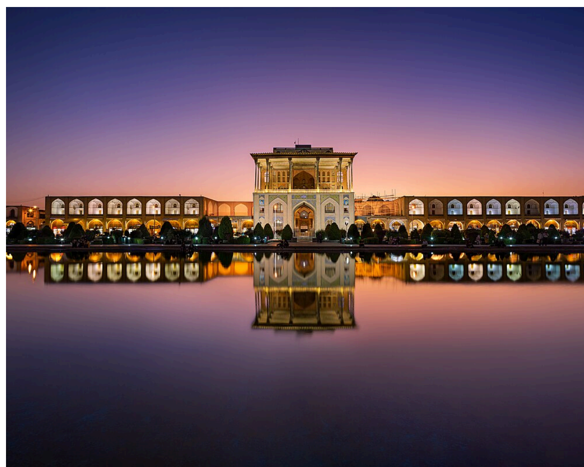
Tylko to ocalało z Karakojuxyz. Tureckie wpływy. Ciekawy portal prowadzący do środka, mniejsze i większe kopuły, największa w centralnej części meczetu. Jest to meczet, mauzoleum i khanegoh. Okładzina ceramiczna pozostała tylko w portalu.

	**Gur-i Mir** Początkowo to miał być grobowiec dla wnuka Timura, Muhammada Sultana. Głównie jest to grobowiec Timura. Timur początkowo chciał być pochowany w Szachriszat, ale zmarł niespodziewanie i pochowano go w Samarkandzie. Jego wnuk zrobił z tego mauzoleum Timurydów. Dziedziniec, mauzoleum, khanaqah (schronisko dla sufich), madrasa. Nie wszystko się zachowało. 19 czerwca 1941 roku słynny radziecki uczony dokonał ekshumacji grobu Timura. Timur miał 1,73 m. W środku grobu był napis: Kiedy powstanę z martwych i ktoś otworzy ten mój grób, świat zadrży i ześle najeźdźcę straszniejszego niż ja. 3 dni później rozpoczyna się operacja Barbarossa i Hitler atakuje ZSRR. Kiedy zamknięto grób, ZSRR zwyciężyło pod Stalingradem. Piękny mukarnas, pisztak, dekoracje arabeskowe i geometryczne, inskrypcje.

	**Meczet Imama** (Meczet Szacha) **w Isfahanie** Meczet Szacha znajduje się po południowej stronie placu Naqsh-e Jahan. Po zachodniej stronie stoi pałac Ali Qapu. Meczet Szejcha Lotfollaha usytuowany jest po wschodniej stronie placu, a na północy Brama Qeysarie prowadzi do Wielkiego Bazaru w Isfahanie. Obecnie w Meczecie Szacha odprawiana jest modlitwa piątkowa (Namaaz-e Jom'eh). 1. **Meczet Szacha** (obecnie Meczet Imama) ○ Był główną świątynią państwową dynastii Safawidów. ○ Służył jako miejsce piątkowych modlitw (Namaaz-e Jom'eh) i innych ważnych uroczystości religijnych. ○ Ma monumentalną architekturę, duży dziedziniec i minarety. ○ Jest otwarty dla wiernych i turystów.



1. Meczet Imama

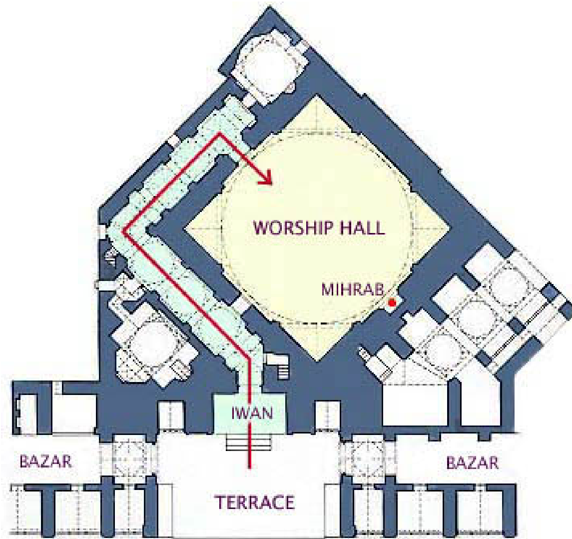


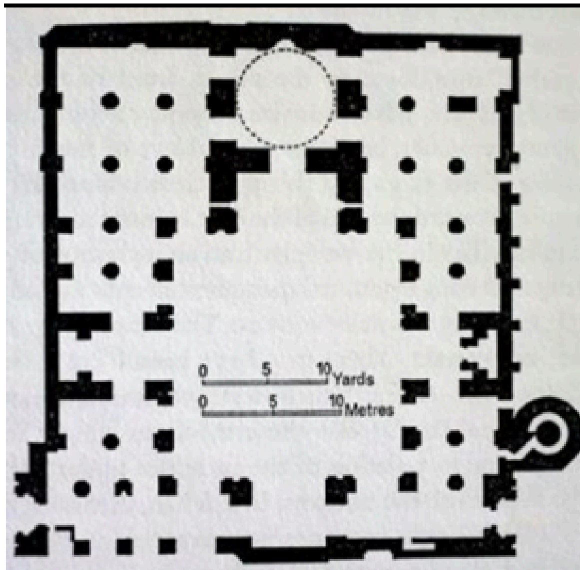
2. Ali Qapu



2. **Meczet Szejcha Lotfollaha**
    - Był prywatnym meczetem rodziny królewskiej i dworu Safawidów.
    - Nie ma minaretów ani dziedzińca, co sugeruje, że nie był przeznaczony do masowych modlitw.
    - Ma unikalną kopułę zmieniającą kolor w zależności od światła.
    - Znany jest z bogatej dekoracji wnętrza i kaligrafii.

Pałac Ali Qapu był rezydencją szachów z dynastii Safawidów, zwłaszcza szacha Abbasa I Wielkiego. Służył jako siedziba rządu, miejsce oficjalnych ceremonii oraz przyjmowania zagranicznych gości. Na górnych piętrach znajdowała się Sala Muzyczna z doskonałą akustyką, gdzie organizowano koncerty i występy.

 3. Meczet Sheikh Lotfollah  4. Brama Qeysarie	



1. Plan.



2. Dziedziniec.



3. Dziedziniec.

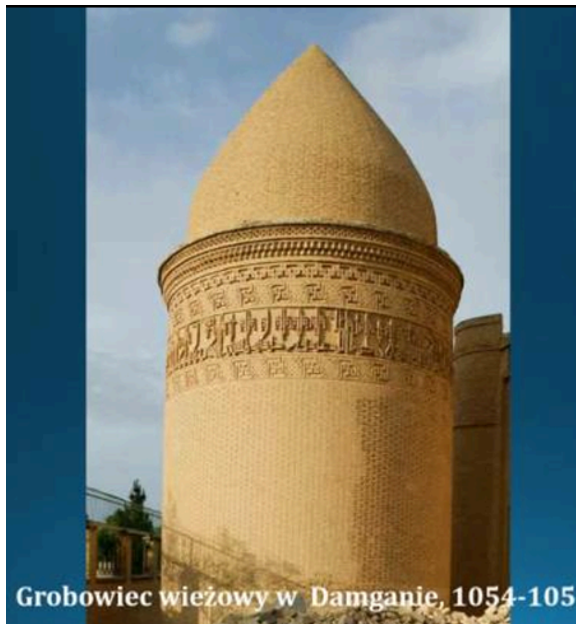
Meczet w Zaware

Meczet typu perskiego. Mihrab, po prawej minaret. Zazwyczaj wejście do meczetu było na linii mihrabu, tutaj jednak jest z zewnątrz; dziedziniec połączony jest z wejściem bocznym. Na dziedzińcu cztery ejwany, jeden wychodzący na mihrab. Przęsła kryte sklepieniami kolebkowymi o zarysie ostrołuku spoczywające na masywnych filarach. W świecie arabskim plan czteroejwanowy był przeznaczony dla madras (szkół prawniczych), nie dla meczetów. Być może plan czteroejwanowy stosowano dla wpajania ortodoksji, sunnickiego podejścia do islamu, albo wykorzystywano istniejące domy (czteroejwanowy dziedziniec oraz boczne wejście to charakterystyczne cechy prywatnego domu mieszkalnego na terenie wschodniej Persji) i przekształcano je w meczety. Od XII wieku plan ten był wykorzystywany w różnych konstrukcjach świeckich i innych. Łuki o przekroju ostrołukowym.



GROBOWCE

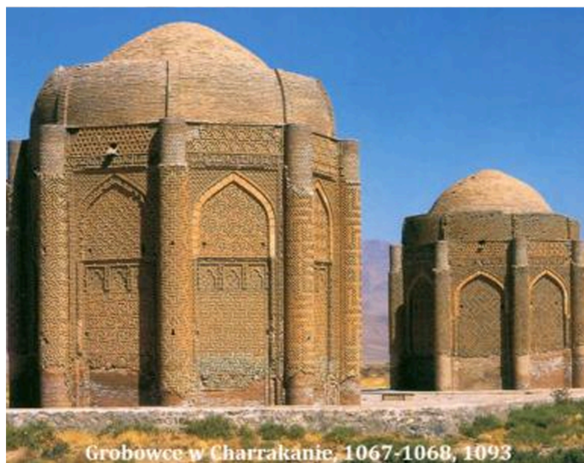
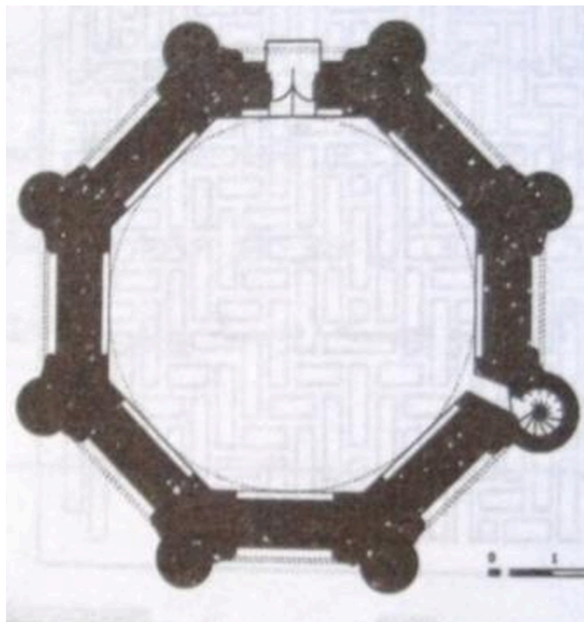
Po pojawieniu się Seldżuków funkcja i kształt grobowców uległa zmianie. Zaczęto budować martyria (arab. maszhad , per. emamzade) dla świętych mężów, legendarnych towarzyszy Proroka i postaci starotestamentowych. Budowle te stały się miejscem kultu, ponieważ wierni zaczęli szukać zbawienia dzięki wstawiennictwu, zaś sufickie organizacje dążyły do związania się z jakąś świętą postacią i przypisania sobie jej patronatu.



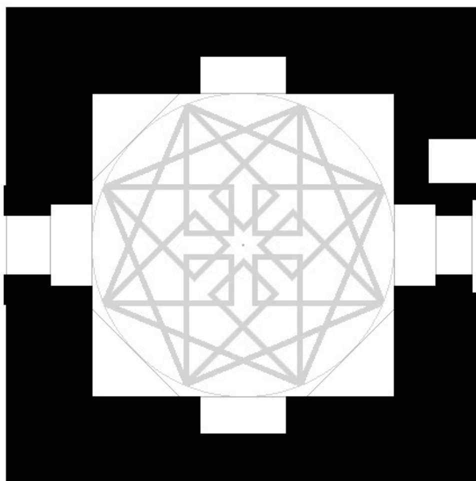


Grobowiec wieżowy w Damganie w Iranie, w ostanie Semnan

Prosty układ cegieł na całej powierzchni z wyjątkiem górnej części trzonu, gdzie ma charakter silnie ornamentacyjny, wzór szewronu.

<table>
<tr>
<td></td>
<td></td>
</tr>
<tr>
<td>
Grobowce w Charrakanie, 1067-1068, 1093
</td>
<td>Grobowce w Harrakanie w Iranie w prowincji Qazwin

Oktagonalne wewnątrz i na zewnątrz, na planie ośmiokąta, wysokość około 13 m. Każdy bok wspierany jest przez masywne półokrągłe przypory narożne, w jednej z nich wejście na dach. Wewnątrz, na kręgu tromp, osadzona jest kopuła. W drugim grobowcu jest kopuła podwójna, dwuczaszowa – jest to pierwsza tego typu kopuła w Persji. Ornamentalny układ cegieł. Jeden z grobowców ozdobiony dekoracjami malowanymi. Obie wieże zbudował Mohammad Ibn Makki az-Zandżani.</td>
</tr>
</table>

  0 10 20m	**Grobowiec sułtana Ahmada Sanjara w Merwie w Turkmenistanie** Dwa naprzeciwległe wejścia; wewnątrz kwadratowe pomieszczenie sklepione kopułą. Głęboko wkopany w ziemię, mocne fundamenty, gruba ceglana ściana wznosząca się na wysokość 14 m bez ważniejszej dekoracji wewnątrz i na zewnątrz; u góry arkady. Jest to największe i najbardziej okazałe mauzoleum seldżuckie. Jest to pierwszy przykład datowanej budowli funeralnej przy meczecie. Była to część dużego kompleksu obejmującego m.in. pałac i meczet, jednak tylko grobowiec się zachował. W roku 1221 Mongołowie zaatakowali Marw i spalili mauzoleum.
	**Grobowiec Arslana w Iranie w Sang Bast** Cegła, dekoracja, wzór szewronu (jodełka). Trompa, inskrypcja w dukcie kufi.

METALE

Z tej epoki zachowała się imponująca ilość metali, głównie stopów miedzi. Były tworzone dla klasy średniej.

 Czara Wade’a 	**Czara Wade’a** Nazwa od osoby, która przekazała dotację na zakup czary. Czara inkrustowana mosiądzem i srebrem. W wielu miejscach inkrustacja odpadła. Inkrustacja to ozdabianie jednego metalu drugim. Inskrypcja to życzenia dla właściciela, napis ułożony z postaci ludzkich. Na dole inskrypcja, której litery kończą twarze. W środkowej części przedstawienia ludzi i zwierząt. W części centralnej 12 znaków zodiaku.
 Wiaderko/ kociołek Bobrińskiego	**Kociołek Bobrińskiego** Nazwa od nazwiska rosyjskiego badacza. Powstał w Heracie. Nie wiadomo, do czego służył. 18 cm wysokości. Dekoracja w kilku pasach – inskrypcyjnych i z przedstawieniami figuralnymi. Na pierwszym od góry ptaki, później inskrypcja z doczepionymi głowami. Inkrustacja jest dodatkowo zdobiona grawerowaniem. Niżej przedstawienie scen życia dworskiego: gry i zabawy, człowiek z lutnią, przedstawienie gry w szachy itd. Niżej inskrypcja, następnie sceny wojenne, na dole znów inskrypcja. Zdobiony uchwyt. Inskrypcja zawiera dane dotyczące artysty i osoby, dla której kociołek był przeznaczony. Zrobiono go dla kupca.

	**Tay Kazan** Waza na wodę z mauzoleum Ahmada Jasawiego. Tay Kazan, jeden z symboli kazachskich. Zamówiony przez Timura.

Sztuka i architektura Timurydów
Dynastia bierze nazwę od Timura. 1370 – 1405. Dynastia turecko-mongolska, sunnici. Jakoby wywodzili swoje pochodzenie od Czyngis-chana. Timur bardzo często podbijał jakieś tereny, łupił je i wracał do siebie. Timur doceniał sztukę i działalność propagandową sztuki, która tworzy piar danej dynastii. Wykorzystywał swoje możliwości do wznoszenia fenomenalnych budowli. Rozmach, monumentalizm i kolor niebieski. Timur miał nieograniczone zasoby inwestowane w sztukę.

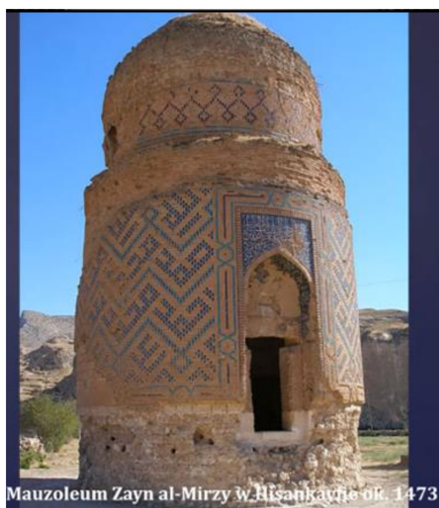
TECHNIKI

Banna'i (perski: بنائی, technika budowniczego), czyli pokrywanie dużych płaszczyzn mozaiką z cegieł glazurowanych (glazura, czyli cienka, szklista powłoka nakładana na wyroby ceramiczne) i nieglazurowanych



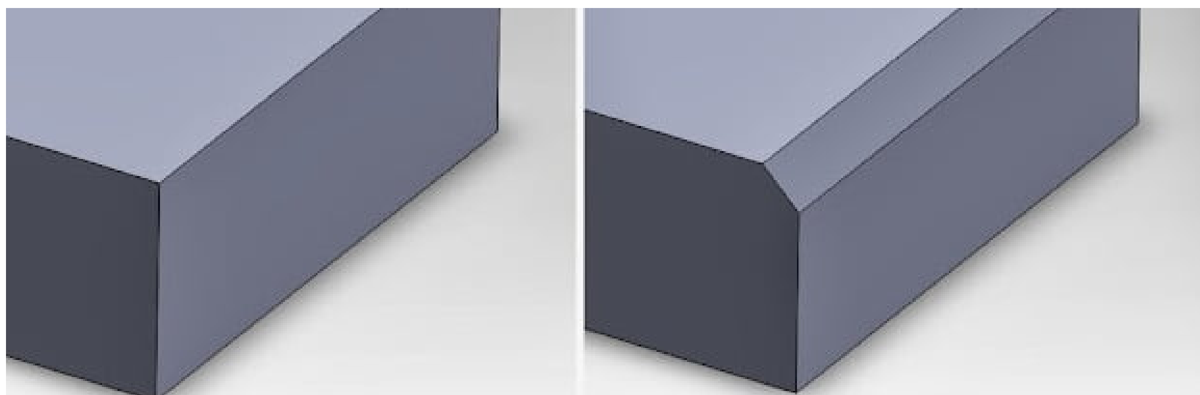
Gur-i Mir w Samarkandzie w Uzbekistanie, czyli grobowiec Timura wodza mongolskiego plemienia Barłasów, założyciela dynastii Timurydów, panującego w latach 1370–1405

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Tomb-of-Timur-east-side-Prokudin-Gorskii.jpeg#/media/File:Tomb-of-Timur-east-side-Prokudin-Gorskii.jpeg



Mauzoleum Zayn al-Mirzy w Hisankaynie, blisko granicy z Turcją. Nazwa pochodzi od Hasana, największego władcy Białych Baranów.

Fazowanie to technika obróbki materiału, polegająca na wykonywaniu ukośnych cięć na krawędziach obiektów. Powstałe ścięcia (fazki) łagodzą ostre krawędzie i umożliwiają grę światłocienia poprzez głębokie boczne nacięcia.



https://shengenfab.com/pl/chamfer-vs-bevel/

Metoda wosku traconego - technika odlewnicza, najpierw wykonuje się woskowy prototyp, okleja się go gipsem, do środka wlewa się płynny metal, który rozpuszcza wosk i go zastępuje

ZŁOTNICZE

[filigran, granulacja, ażur]

Filigran (łac. *filum* – nić, *granum* – ziarno) to technika złotnicza polegająca na wykonywaniu całego przedmiotu lub jego zdobień z **cienkich, misternie plecionych drucików**. Druciki mogą być układane w **ażurową** (prześwitującą) lub **pełną** (gęsto splecioną) siatkę.



Granulacja (łac. granum – ziarno) technika złotnicza polegająca na zdobieniu przedmiotów, drobnymi kuleczkami (granulkami) wykonanymi ze złota lub srebra, precyzyjnie układanymi w ornamenty i nalutowywanymi (czyli mocowanymi za pomocą lutowania) na powierzchnię przedmiotu, najczęściej wykonanego z tego samego metalu.



Etruski kolczyk, zdobiony techniką granulacji (ok. 400-300 p.n.e.)

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Earring_Etruscan_BM_2256.jpg#/media/Plik:Earring_Etruscan_BM_2256.jpg

Ażur (fr. *ajouré* – ażurowy, prześwitujący) rodzaj zdobienia polegający na wycięciu w materiale otworów o ozdobnym kształcie, skomponowanych tak, aby prześwitywała przez nie płaszczyzna tła



Autorstwa Marie-Lan Nguyen (2011), CC BY 2.5, https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=17898133

METALICZNE
[sancai, lustr, niello, polichromia]

Sancai (chiń. san – trzy, cai – kolory) technika dekoracyjna ceramiki, pokrytej glazurą opartą na związkach miedzi (zielony przypominający kolor jadeitu), ołowiu (żółty ciepły, miodowy) oraz krzemionki (biały lub brązowy), której późniejsze wypalenie nadaje jej charakterystyczny połysk



By Daderot - Own work, Public Domain, https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=47930467

Lustr (łac. lustrare błyszczeć, lśnić) farba ceramiczna uzyskiwana ze związków metali, nadająca powierzchniom metaliczny połysk osadzająca się na powierzchni podczas wypału w warunkach redukcyjnych (przy ograniczonym dostępie tlenu).



https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jug_MET_DP-1239-049_(cropped).jpg#/media/File:Jug_MET_DP-1239-049_(cropped).jpg

Niello (łac. nigellum od niger – czarny) technika zdobienia przedmiotów metalowych, polegająca na wyryciu wzoru w metalu, który następnie wypełnia się pastą złożoną z siarczków srebra, miedzi i ołowiu. Po nałożeniu pasty, przedmiot poddawany jest polerowaniu, co skutkuje uzyskaniem granatowego, czarnego lub szafirowo-czarnego rysunku, który kontrastuje z jasnym tłem metalu

- 

By Elke Wetzig (elya) - Self-photographed, CC BY-SA 3.0, https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=397717

Polichromia (gr. poly – wiele + chroma – kolor) to technika dekoracyjna, która polega na nakładaniu wielu kolorów na powierzchnie i złoceniu lub posrebrzaniu cienką warstwą by uzyskać efekt świetlistości



By Patrick.charpiat - Own work, CC BY 3.0, https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=15225821

ŁĄCZĄCE MATERIAŁY

[cuerda seca, milleflori, markieteria]

Cuerda seca (hisz. suchy sznur) technika dekoracyjna stosowana w ceramice gdzie za pomocą sznura układamy różne kształty potem wlewamy szkliwo i wypalamy, sznur się topi, a kształty pozostają



https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Picnic_in_a_garden,_single_tile._V%26A_139_1_to_4-1891_.jpg#/media/File:Picnic_in_a_garden,_single_tile._V&A_139_1_to_4-1891_.jpg

Millefiori (z wł. *mille* – „tysiąc” + *fiori* – „kwiaty”, czyli tysiąc kwiatów) to technika szklarska polegająca na łączeniu wielobarwnych szklanych prętów, które następnie są cięte na krążki. Krążki te układa się w mozaikowy wzór i ponownie wypala, aż stopią się w

jednolitą całość, tworząc barwną kompozycję przypominającą kwiatową mozaikę.



Autorstwa VAwebteam z angielskiej Wikipedii - https://collections.vam.ac.uk/item/O191/vase/, CC BY-SA 3.0, https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=26085763

Markieteria (fr. *marquer* – znakować, ozdabiać) technika zdobnicza polegająca na tworzeniu mozaiki z różnych rodzajów drewna.



By Coyau / Wikimedia Commons, CC BY-SA 3.0, https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=15100019

WGŁĘBIAJĄCE / WYPUKLAJĄCE

[rytowanie, repusowanie, sgraffito, kamea, intaglio, inkrustacja]

Rytowanie (łac. radere ścierać, skrobać) technika zdobienia przedmiotów wykonanych z metalu, szkła, kamienia i innych poprzez grawerowanie, czyli wykonywanie płytkich nacięć na powierzchni.

Repusowanie (fr. repousser wypychać, odpychać) technika zdobnicza polegająca na wybijaniu wzorów na zimno w blachach metalowych dzięki czemu na zewnętrznej powierzchni powstaje *wypukły relief*



.

https://www.wikiwand.com/pl/articles/Repusowanie

Sgraffito (z wł. *sgraffiare* – zeskrobywać, drapać) technika dekoracyjna polegająca na nakładaniu kolejnych warstw (np. tynku, gliny, szkliwa lub metalu), a następnie zeskrobywaniu fragmentów wierzchniej, aby odsłonić kontrastujące kolory znajdujące się pod spodem. W efekcie powstaje wielobarwny wzór o charakterystycznym, graficznym wyglądzie.



By Jordiferrer - Own work, CC BY-SA 3.0, https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=20672857

Kamea (fr. camée, wł. cammeo, ang. cameo - może pochodzić od arabskiego qamaah – rytować, rzeźbić) to metoda rzeźbiarska kamienia który ma dwie różne warstwy kolorystyczne co pozwala na uzyskanie *wypukłego reliefu* wyraźnie widocznego dzięki kontrastowi z tłem z innej warstwy.



Waza portlandzka

Intaglio (łac. intagliare – wycinać, rzeźbić) technika grawerowania w kamieniach szlachetnych, szkle lub metalu, w której wzór jest wyżłobiony wklęsło, czyli zagłębiony poniżej powierzchni materiału.



https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Intaglio_dancing_satyr_CdM_Paris.jpg#/media/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB:Intaglio_dancing_satyr_CdM_Paris.jpg

Inkrustacja (łac. incrustare, pokrywać skorupą lub powlekać) technika dekoracyjna polegająca na wykonywaniu wgłębień w podłożu (np. kamieniu, metalu, twardym drewnie) i wklejaniu w nie odpowiednio przyciętych płytek wykonanych z różnych, zazwyczaj cennych materiałów, takich jak: kość słoniowa, masa perłowa czy złoto



TYP ORNAMENTU

Arabeska (fr. arabesque - wzór arabski) symetryczny, dążący do nieskończoności pokrywający całą powierzchnię typ ornamentu w formie stylizowanej wici roślinnej



Horror vacui ("lęk przed pustką") to tendencja artystyczna polegająca na wypełnianiu całej powierzchni obiektu dekoracjami, bez pozostawiania pustych przestrzeni.

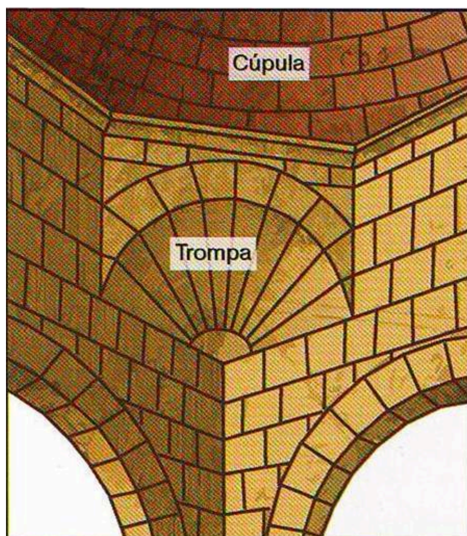


Pyxis (naczynie używane w starożytnej Grecji w postaci cylindrycznego pojemnika z pokrywką) z Zamory

TECHNIKI ARCHITEKTONICZNE

ŁUKI

Trompa element konstrukcyjny, który umożliwia przejście z planu kwadratu (lub prostokąta) na plan koła, na którym opiera się kopuła.



Żebro - łuk przebiegający po polach sklepiennych, pod kątem, będący elementem wzmocnienia sklepienia, który tworzy siatkę.



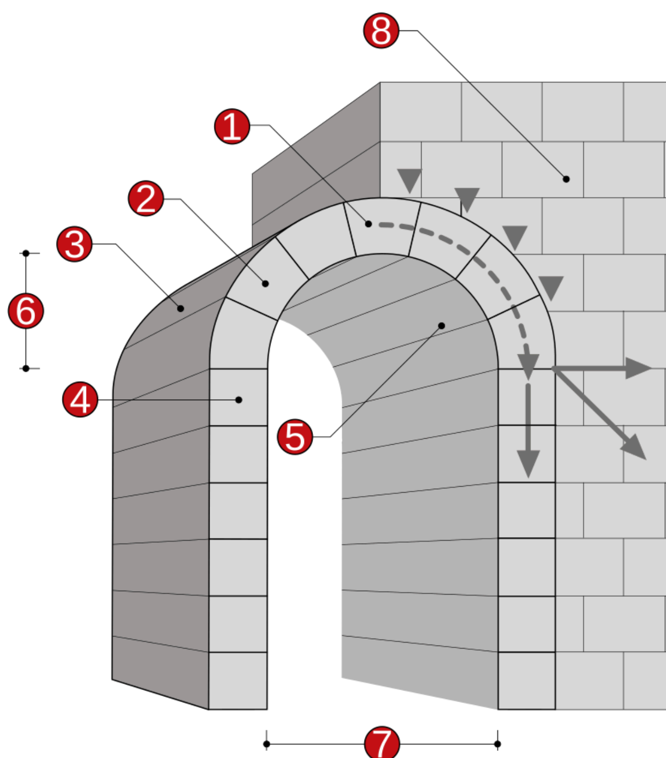
Autorstwa Jacek Halicki - Praca własna, CC BY 3.0, https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=50465795

Gurt (lub łęk jarzmowy, pas sklepieniowy, łuk sklepienny) przebiegający prostopadle do pomieszczenia łuk w sklepieniu i jego część tzw. pas sklepienny



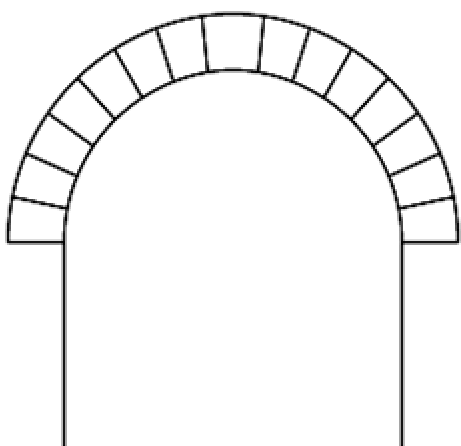


Autorstwa Autor nie został podany w rozpoznawalny automatycznie sposób. Założono, że to Pelayo2 (w oparciu o szablon praw autorskich). - Źródło nie zostało podane w rozpoznawalny automatycznie sposób. Założono, że to praca własna (w oparciu o szablon praw autorskich)., CC BY-SA 3.0, https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=797791

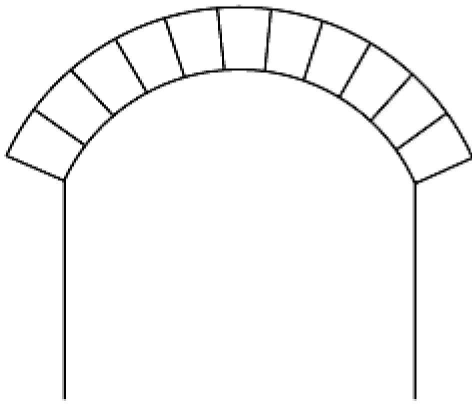


1. **Zwornik**: kamień w górnej części łuku, utrzymuje stabilność całej struktury łuku, ponieważ przenosi siły z obu stron.
2. **Czoło (na jednym z tzw. klińców)**: Czoło to wierzchołek każdego z klińców.
3. **Grzbiet łuku (na jednym z tzw. klińców)**: jest tworzony przez ułożenie klińców.
4. **Opór (nasada wezgłowia)** - przenosi siłę łuku na filar lub inne podpory.
5. **Podniebienie łuku (podłucze)**: przestrzeń zamknięta przez ułożone w łuk klińce, której kształt może mieć różne warianty w zależności od typu łuku (np. łuk okrągły, ostrołukowy).
6. **Wysokość (strzałka) łuku**: odległość od najniższego punktu podstawy łuku (zwanego nasadą) do najwyższego punktu zwornika. Wysokość łuku wpływa na jego kształt i siły działające na konstrukcję.
7. **Rozpiętość łuku**: Rozpiętość to odległość pomiędzy dwoma punktami, w których łuk dotyka podpór (nasad). Mówiąc inaczej, to szerokość łuku mierząca od skrajnych punktów jego podstawy.
8. **Pacha (pachwina)** - wypełnienie: Pacha lub pachwina to przestrzeń, która znajduje się wzdłuż bocznych krawędzi łuku. Jest to miejsce, gdzie uzupełnia się kształt łuku, wypełniając je odpowiednim materiałem budowlanym, aby zapewnić stabilność i pełność struktury.

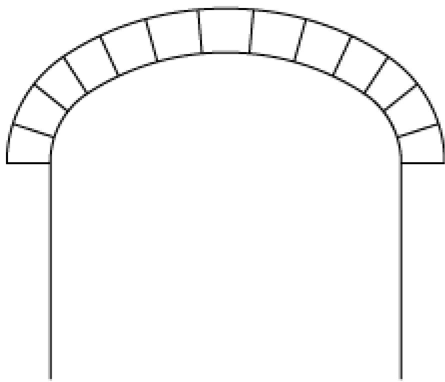
Łuk pełny (półkolisty): Jest to łuk o kształcie pełnego półkola, gdzie rozpiętość wynosi dokładnie połowę średnicy okręgu. Jest to najprostszy typ łuku, szeroko stosowany w architekturze klasycznej.



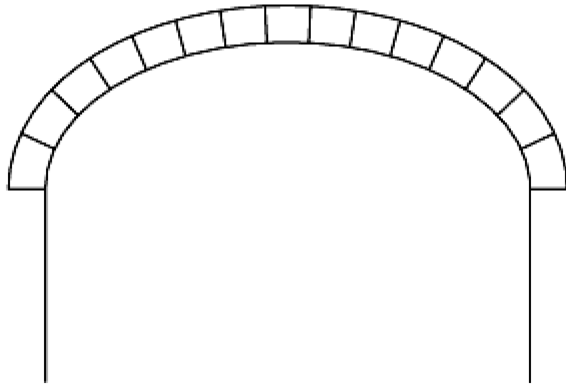
Łuk odcinkowy: Łuk składający się z części okręgu, która nie jest pełnym półkolem, ale tylko jego fragmentem, tworząc łuk o mniejszym promieniu.



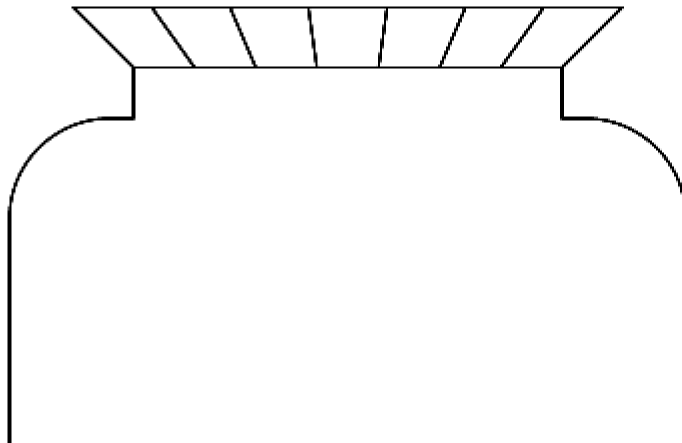
Łuk koszowy: Łuk o kształcie płaskim, utworzony przez zestaw odcinków prostych, tworzących coś w rodzaju kosza. Stosowany w architekturze, zwłaszcza przy budowie otworów w ścianach.



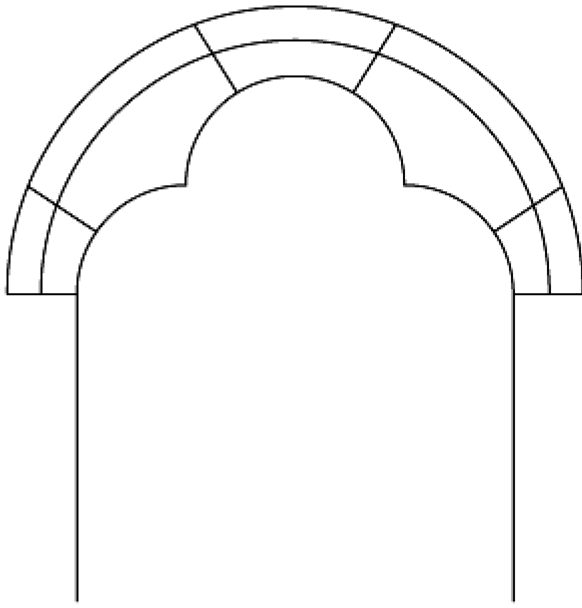
Łuk eliptyczny: Łuk oparty na elipsie, który ma dwa centra ogniskowe, co daje mu charakterystyczny kształt. W architekturze stosowany rzadziej, ale występuje w niektórych formach budowli.



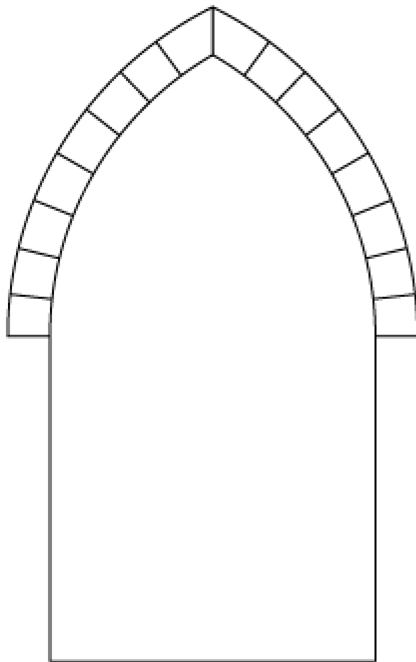
Łuk dwuramienny: Łuk, w którym każdy z ramion jest wygięty w różny sposób, tworząc dwa ramiona o różnych promieniach.



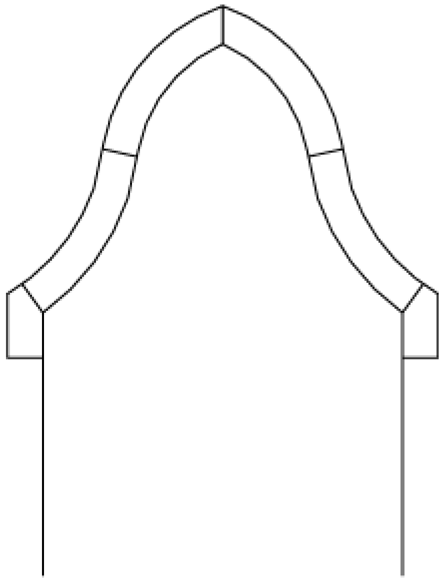
Łuk trójlistny: Łuk zbudowany z trzech łuków, które mają wspólną oś. Stosowany w gotyku, szczególnie w oknach i portalach.



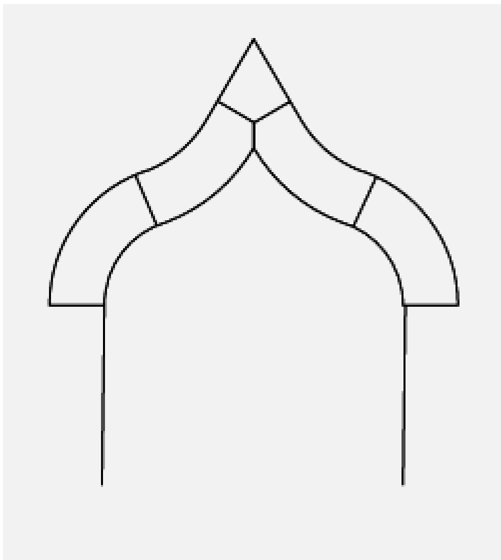
Łuk ostry (ostrołuk): Łuk, którego wierzchołek jest ostry, tworząc kąt mniejszy niż 90 stopni. Charakterystyczny dla gotyku.



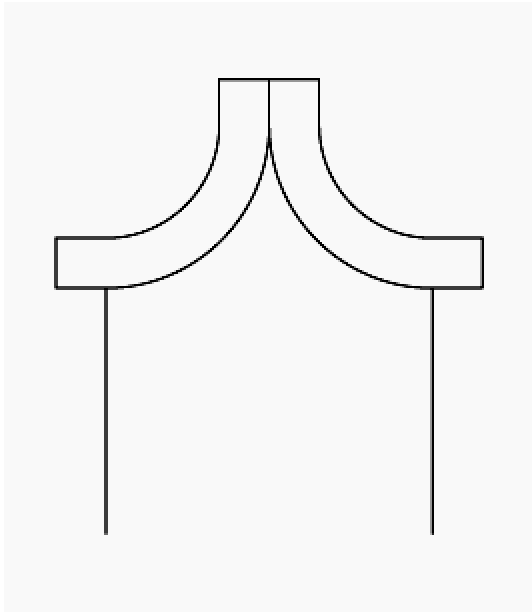
Łuk wklęsło-wypukły ostry: Łuk o kształcie, w którym dwa łuki o różnej krzywiźnie (wklęsły i wypukły) tworzą ostry kąt w jego wierzchołku.



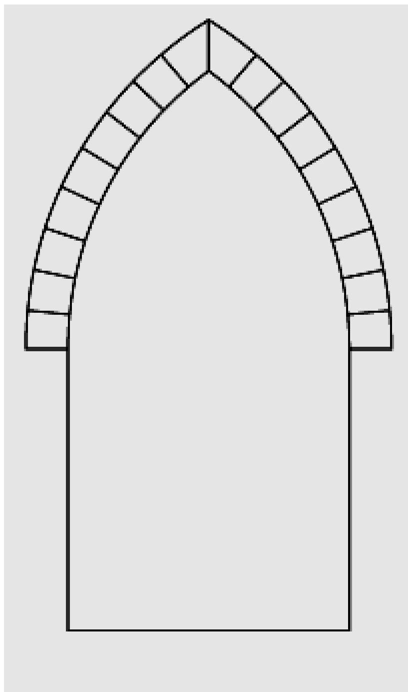
Łuk w ośli grzbiet: Łuk o kształcie przypominającym grzbiet osła, tzn. o łuku, który jest bardziej wklęsły na bokach, z wyższym środkiem.



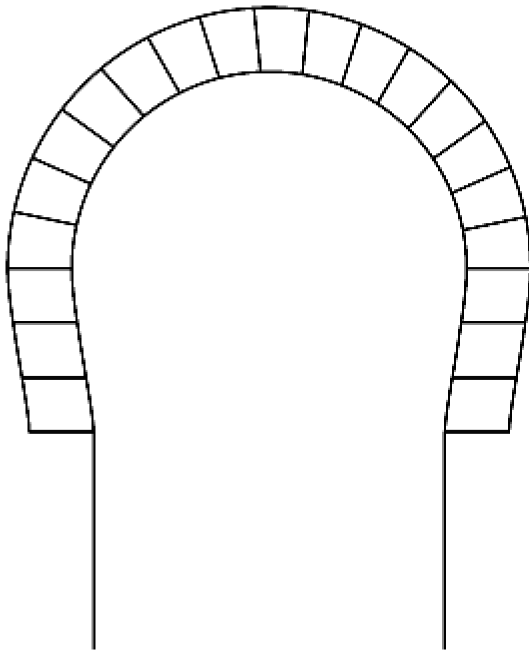
Łuk kotarowy dwudzielny: Łuk podzielony na dwie części, z każdą z nich mającą inną krzywiznę. Spotykany w architekturze gotyckiej.



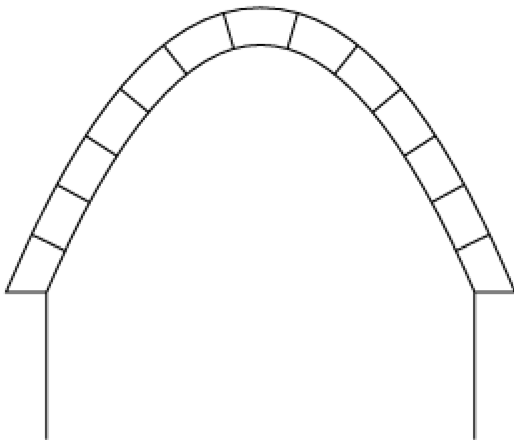
Łuk lancetowy: Bardzo wąski, ostry łuk, charakteryzujący się dużą wysokością i wąską podstawą, charakterystyczny dla gotyku.



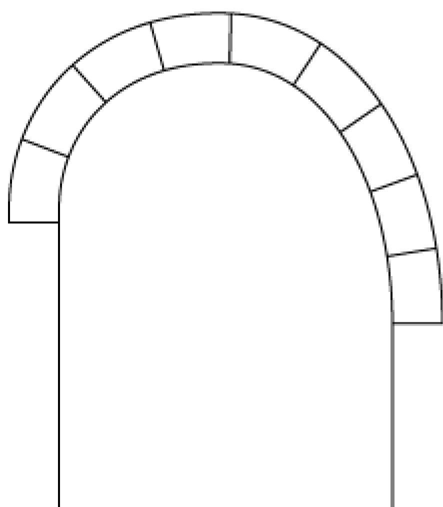
Łuk podkowiasty: Łuk przypominający kształtem podkowę, czyli o wygięciu bardziej zaokrąglonym w górnej części i wypukłym na dole.



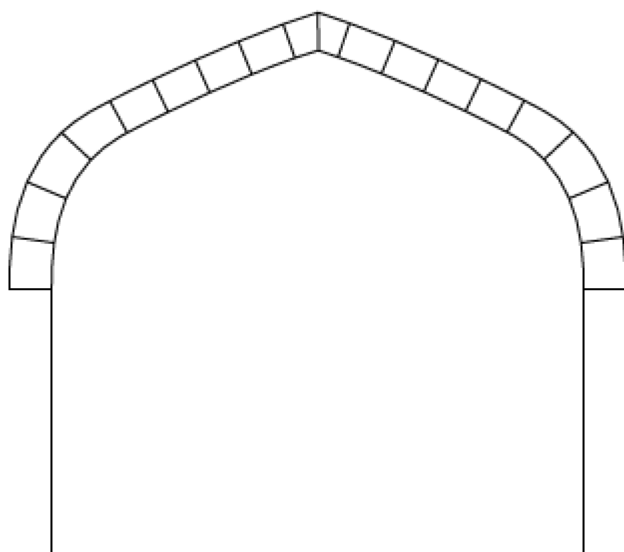
Łuk paraboliczny: Łuk o kształcie paraboli, tworzący płynnie łagodny zakręt. Często wykorzystywany w nowoczesnej architekturze.



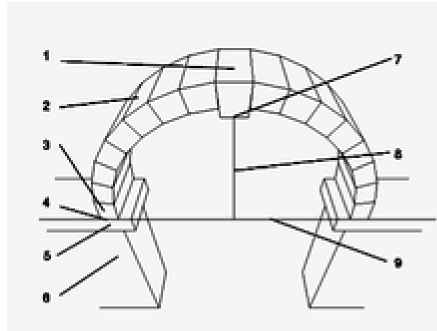
Łuk wspięty: Łuk o wygięciu, które ma na celu podtrzymywanie sił w pionie, często używany w sklepieniach i w architekturze gotyckiej.



Łuk Tudorów: Łuk o delikatnie zaokrąglonym, ale nadal ostrym kształcie, popularny w architekturze renesansowej i w stylu Tudorów.



Impost - element architektoniczny w formie płyty lub bloku, który pełni rolę przejścia między głowicą podpory (np. kolumny lub filaru) a dźwiganym przez nią elementem konstrukcyjnym, takim jak łuk czy arkada. Impost znajduje się bezpośrednio nad głowicą podpory i pozwala na przeniesienie obciążenia z górnej struktury na podporę, zapewniając stabilność całej konstrukcji. W architekturze klasycznej, szczególnie w budowlach rzymskich i gotyckich, imposty często były dekoracyjne, z różnymi ornamentami, ale pełniły przede wszystkim funkcję techniczną.



Kliniec - podstawowy element łuku



Koleba - sklepienie o przekroju półokrągłym



Kolumna - przekrój kołowy

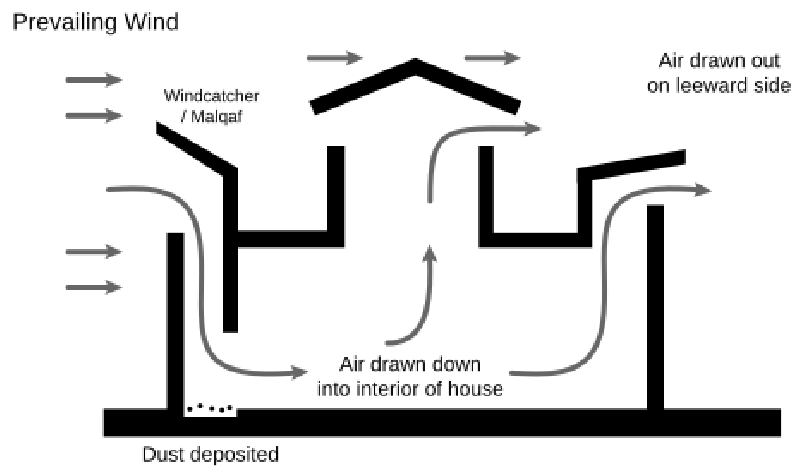
MECZET

NA ZEWNĄTRZ MECZETU

[badgir, minaret, kopuła, tambur, oculus, pendentyw, pisztak, ejwan, muqarnas, sahn, sabil, riwaq, dżanub]

Spolium, czyli ponowne wykorzystanie starszego elementu architektonicznego (kolumny, kamiennego detalu itp.) w nowym budynku

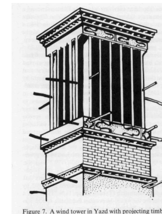
Badgir (lub malqaf), czyli łapacz wiatru działający na zasadzie pasywnego chłodzenia i wentylacji, wykorzystując naturalne przepływy powietrza.



https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/99/Malqaf.svg

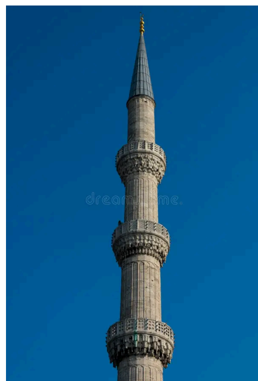


https://images.app.goo.gl/DKXqKLgirxZB7zRZ7



https://iranicaonline.org/articles/badgir-traditional-structure-for-passive-air-conditioning

Minaret (ar. manara – miejsce, skąd widać światło) - wysoka wieża, zazwyczaj smukła, z której muezzin nawołuje do modlitwy (adhan).



Cylindryczne – np. w Turcji i na Bliskim Wschodzie.

[np. Błękitny Meczet (Meczet Sułtana Ahmeda)]



Kwadratowe – typowe dla Maroka i Andaluzji

(np. Meczet Koutoubia w Marrakeszu)



Spiralne – charakterystyczne dla Iraku

(np. Wielki Meczet w Samarrze).



Ośmiokątne – spotykane w Iranie i Azji Środkowej.

(np. Wielki Meczet Piątkowy w Isfahanie)

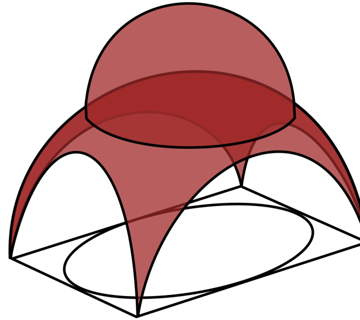
Kopuła (ar. qubba) - nieobowiązkowy element, ale większość meczetów posiada jedną lub więcej – stanowi symboliczną reprezentację sklepienia nieba. Wnętrze kopuły często podkreśla to wykorzystując skomplikowane motywy geometryczne, gwiazdkowe lub

roślinne, które tworzą zapierające dech w piersiach wzory mające na celu zadziwienie i zainspirowanie.

Tambur - cylindryczna lub wieloboczna podstawa kopuły



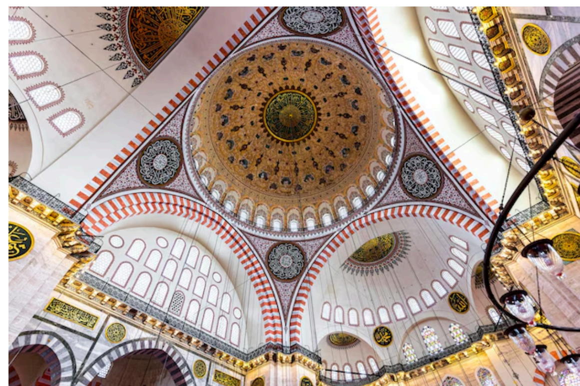
Wielki Meczet w Kairuanie w Tunezji (**Sidi Ukby**) Ma trzy kopuły: jedną na minarecie, jedną nad wejściem do sali modlitw oraz jedną nad ścianą qibla.



W meczetach z tylko jedną kopułą, zawsze znajduje się ona nad ścianą qibla, najświętszą częścią meczetu.



Meczet Sulejmana w Stambule z okresu osmańskiego



Meczet Süleymaniye posiada jedną dużą główną kopułę oraz cztery mniejsze kopuły, które otaczają ją strukturalnie. Wnętrze głównej kopuły zdobią dekoracje geometryczne i roślinne, symbolizujące niebo i boską obecność.



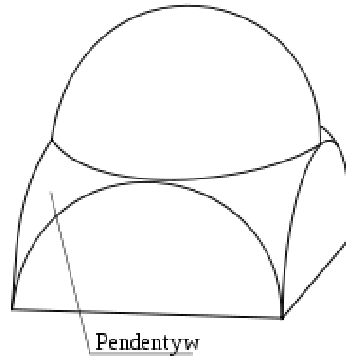


Kopuła na Skale w Jerozolimie

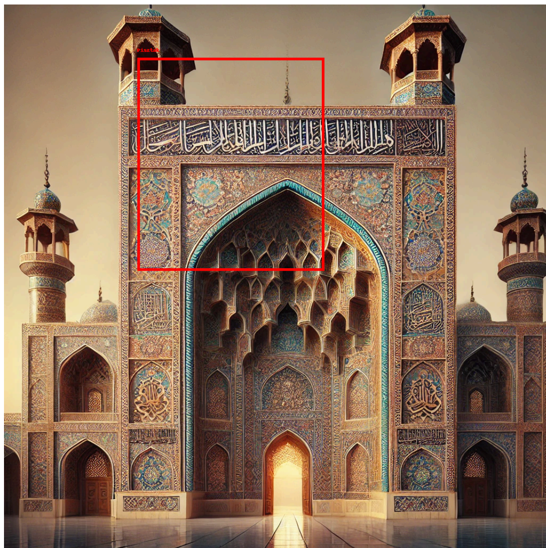
Oculus (łac. oko) okrągły lub owalny, niezamknięty otwór centralnej części kopuły, w ścianie lub w szczytowej części sklepienia. Pozwala na wpuszczenie naturalnego światła do wnętrza budynku. Pełni również rolę wentylacyjną. Może mieć również znaczenie symboliczne, reprezentując „oko" Boga lub wszechświata, dając wrażenie kontaktu z niebem lub z boską sferą.



Pendentyw (z łac. *pendentivum* – wiszący) element narożny w postaci sklepienia o kształcie trójkąta sferycznego, umożliwia przejście z planu kwadratu do koła, na którym opiera się kopuła



Pisztak (pers. łuk) - obramowanie portalu z kamienia lub cegły otaczające łuk zaznaczony w elewacji budowli (najczęściej wejście w formie iwanu), wyższe niż przylegające mury

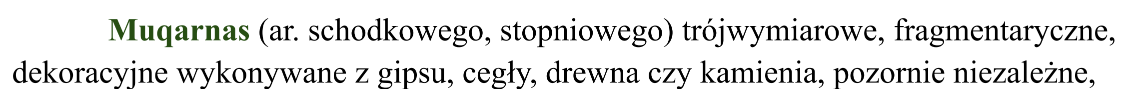


Ejwan (pers. nisza) - pomieszczenie w formie głębokiej niszy, otwarte z jednego boku, zazwyczaj na dziedziniec przykryte sklepieniem kolebkowym ostrołukowym pełni najczęściej funkcję monumentalnego wejścia.


Wielki Meczet w Isfahanie, ¾ ejwanów

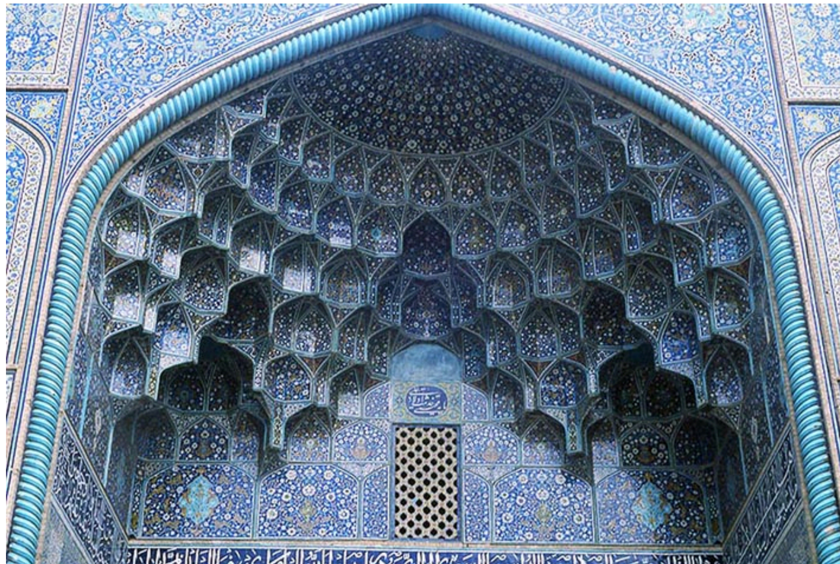

Wielki meczet piątkowy w Isfahanie

https://www.ne.jp/asahi/arc/ind/2_meisaku/52_isfajami/isfaja_eng.htm


Muqarnas (ar. schodkowego, stopniowego) trójwymiarowe, fragmentaryczne, dekoracyjne wykonywane z gipsu, cegły, drewna czy kamienia, pozornie niezależne,

wspornikowe projekcje składające się z wielopoziomowych, wystających elementów, takich jak wnęki, wsporniki i zwisy, które są umieszczane warstwowo jedne nad drugimi.

Z perspektywy obserwatora patrzącego od dołu, mukarnas tworzy oszałamiający efekt wizualny, gdy światło odbija się od jej głęboko rzeźbionej, ale regularnej powierzchni. Z tego powodu w językach europejskich porównuje się mukarnas do „sklepienia stalaktytowego” (niem. *Stalaktitengewölbe*) lub „plastra miodu” (fr. *alvéoles*).



https://www.oxfordartonline.com/groveart/display/10.1093/gao/9781884446054.001.0001/oao-9781884446054-e-7000060413

Sahn (dziedziniec) i **sabil (fontanna)** **-** najbardziej podstawową potrzebą architektury meczetów wspólnotowych jest zdolność pomieszczenia całej męskiej populacji miasta lub wioski (kobiety są mile widziane na piątkowych modlitwach, ale nie są zobowiązane do uczestnictwa). W tym celu meczety wspólnotowe muszą posiadać dużą salę modlitewną. W wielu meczetach sala modlitewna przylega do otwartego dziedzińca, zwanego *sahn*. Sabil jest publiczną studnia, najczęściej umieszczaną w pawilonie i otoczoną kratą. Jeśli na górze było miejsce nauki, głównie czytania Koranu - sabil kuttab. Znajduje się często na dziedzińcu. Jej woda stanowi zarówno orzeźwiający odpoczynek w gorących rejonach, jak i jest ważna do ablucji (rytualnego oczyszczania), które wykonuje się przed modlitwą. Sahn jest otoczony z każdej strony *riwaqiem* lub arkadą.

By Photo by Vince Crawley, U.S. Africa Command - http://www.africom.mil/english/PhotoDisplay.asp?PhotoID=20080829230036modified by Frédéric Michel, Public Domain, https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=5110526

Riwaq - kolumnada otaczająca sahn zapewniająca cień i przejście.

Schematic plan of the Friday Mosque of Isfahan, 1612 -37
Change from the Hypostyle hall type to the Four-Iwan type
(From Henri Stierlin, "Architecture de l'Islam", 1979)

https://www.ne.jp/asahi/arc/ind/2_meisaku/52_isfajami/isfaja_eng.htm



Riwaq meczetu Muhammada Alego znanego także jako Meczet Alabastrowy w Kairze



Dżanub (lub Dżanba) - przestrzeń w pobliżu meczetu, często używana do przechowywania świętych tekstów, w szczególności Koranów. Dosłownie oznacza południe w języku arabskim. W architekturze islamskiej nie ma powszechnie rozpoznawanych, standardowych terminów odnoszących się bezpośrednio do przestrzeni przechowywania Koranu, poza ogólnymi nazwami takimi jak Dār al-Qur'ān (Dom Koranu) czy Maktaba (biblioteka).

ELEWACJA

[maszrabija, machikuły, ablaq, blanki, blendy, fasa]

Maszrabija (ar. pić) ażurowa drewniana konstrukcja, używana do osłaniania okien, balkonów i loggii zapewniająca prywatność, jednocześnie umożliwiając cyrkulację powietrza i ochronę przed słońcem.

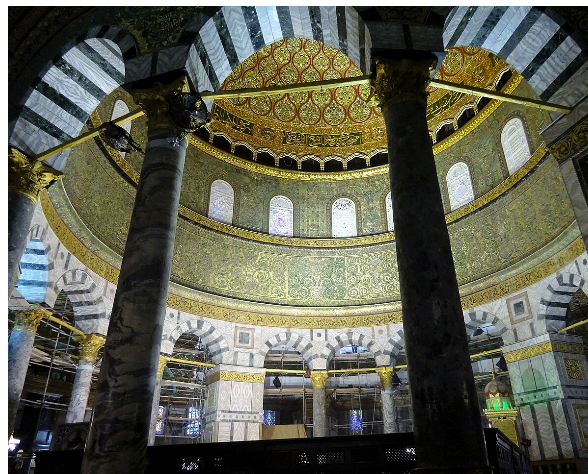


Machikuły (fr. miejsca do miażdżenia i wylewania) kamienne lub drewniane wsporniki umieszczone w górnej części murów obronnych lub wież, z otworami umożliwiającymi zrzucanie pocisków, wrzącej wody, smoły czy kamieni na atakujących wroga znajdujących się u podnóża murów.



Ablaq (ar. łaciaty lub pstrokaty) naprzemienne układanie kamienia lub cegły w kontrastujących kolorach, najczęściej jasnym (np. białym wapieniu) i ciemnym (np. czarnym bazalcie lub czerwonej cegle).





Blanki czy **krenelaż** (fr. szczelina, otwór, łac. nacięcie, wycięcie) - zwieńczenie murów obronnych w postaci naprzemiennych zębów (merlonów) i przerw między nimi (kreneli). Umożliwiały one obrońcom zamków i fortyfikacji prowadzenie ostrzału z ukrycia, zapewniając jednocześnie osłonę przed atakiem wroga.



By The original uploader was Tianxiaozhang at Chinese Wikipedia. - Transferred from zh.wikipedia to Commons by Shizhao using CommonsHelper., CC BY-SA 3.0, https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=10877423



By Philippe Chavin (Simorg) - Own work, CC BY-SA 3.0, https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=1376140

Blendy (niem. osłona lub zasłona) - ślepa wnęka, czyli dekoracyjn zagłębienie w ścianie, które imituje okno lub arkadę, ale nie pełni funkcji przepuszczania światła.



Portal fasadowy portal lub element konstrukcyjny, który wystaje przed powierzchnię muru, tworząc wyodrębnioną, wysuniętą część. Może być to na przykład ozdobna rama drzwiowa lub okienna, która przewyższa powierzchnię ściany i wystaje na zewnątrz.

Pełni zarówno funkcję dekoracyjną, jak i konstrukcyjną. Zwykle jest stosowana w architekturze klasycznej, renesansowej lub barokowej, nadając elewacjom głębię i dynamikę. Oprócz walorów estetycznych, wychodzący przed lico muru portal może również zapewniać lepszą ochronę przed warunkami atmosferycznymi, takim jak deszcz czy wiatr.



WEWNĄTRZ MECZETU

[rahla, hypostyle, maksura, minbar, dikka, shabestan]

Rahla (ar. podróż) - składany pulpit w postaci dwóch skrzyżowanych desek pod księgi, zwłaszcza pod Koran



https://icmg.org.uk/tr/hutba-rahla-hutbe-rahle1-560x373/

Hypostyle (od greckiego *hypo* - „pod" i *style* - „kolumna") rodzaj hali, której wnętrze jest podparte szeregiem kolumn rozmieszczonych w regularnym układzie. Często ma formę prostokątną lub kwadratową, a kolumny tworzą siatkę, w której przestrzeń jest podzielona na równe odcinki.

W meczetach congregacyjnych, czyli tych przeznaczonych do modlitw zbiorowych, hale modlitewne mają zazwyczaj formę hypostylową, gdzie kolumny tworzą otwartą przestrzeń, co sprzyja poczuciu duchowości i kontemplacji.



https://no.tripadvisor.com/LocationPhotoDirectLink-g316021-d3653202-i439063907-Nasir_al_Mulk_Mosque-Shiraz_Fars_Province.html



Meczet Nasir ol-Molk w Szirazie, czyli różowy meczet

Maksura (ar. ograniczać, zamknąć, odseparować) - pomieszczenie z przeznaczeniem do modlitwy, które oddziela władcę, kalifa lub najwyższych duchownych od reszty wiernych. Ma na celu zapewnienie bezpieczeństwa podczas publicznych modlitw. Strukturalnie była zdobiona kratami (maszrabijami) i znajdowała się blisko mihrabu (niszy wskazującej kierunek Mekki).



Mihrab (ar. srożyć się, walczyć, modlić się) nisza, zwykle na planie półokrągłym lub wielobocznym znajduje się po środku ściany qibli wskazuje kierunek Mekki.
Ściana qibli - wskazuje kierunek modlitwy





Wielki Meczet w Jazdzie

Minbar (ar. wstępować, wznosić się) - kazalnica lub mównica. Jest to podwyższona platforma, z której imam wygłasza kazania w meczecie, szczególnie podczas piątkowej modlitwy. Zazwyczaj znajduje się po prawej stronie mihrabu, a jego konstrukcja ma formę schodkową, co symbolizuje stopniowy wzrost duchowy wiernych.





Meczet Molla Çelebi w Istanbule

Dikka/dakka (ar. podwyższenie lub wzniesienie) podwyższona platforma w meczecie, na której osoby recytujące Koran (często uczony lub recytator) stoją podczas modlitwy lub nauki, by być widocznymi i dobrze słyszanymi przez zgromadzenie.



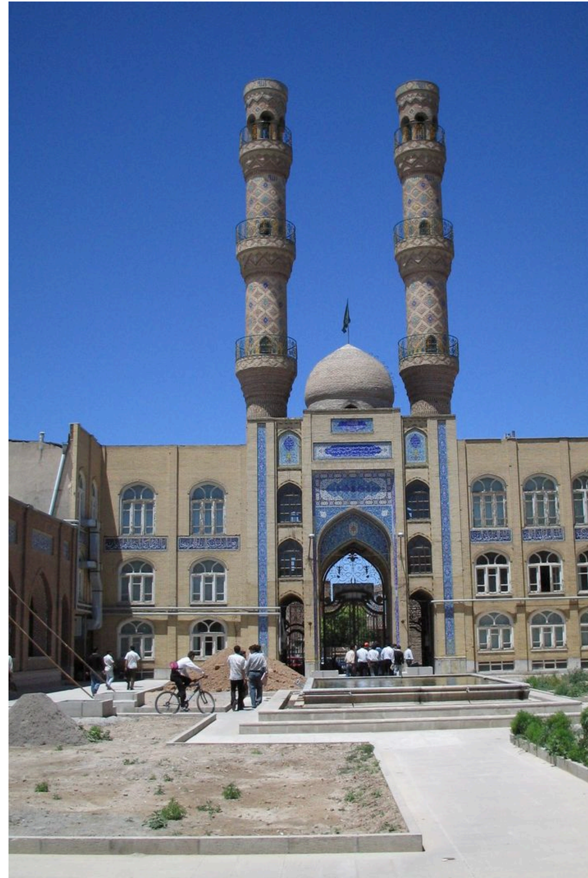

Meczet Sultana Hasana w Kairze

Shabestan (per. miejsce nocne) **-** podziemna lub częściowo podziemna sala, w regionach o gorącym klimacie, takich jak Bliski Wschód czy Iran. Shabestan miała na celu zapewnienie ochłodzenia w gorące dni, ponieważ znajdowała się głęboko pod ziemią, gdzie temperatura była niższa.

Można ją uznać za miejsce odpoczynku lub modlitwy, ponieważ była przestrzenią, która zapewniała ciszę i spokój, idealną do kontemplacji, relaksu lub nabożeństw, szczególnie w upalne dni, gdy inne części meczetu mogły być zbyt gorące. Shabestan w meczetach często zawierała wiele filarów, co dodawało jej charakterystycznego, spokojnego wyglądu.







Wielki Meczet w Tabrizie

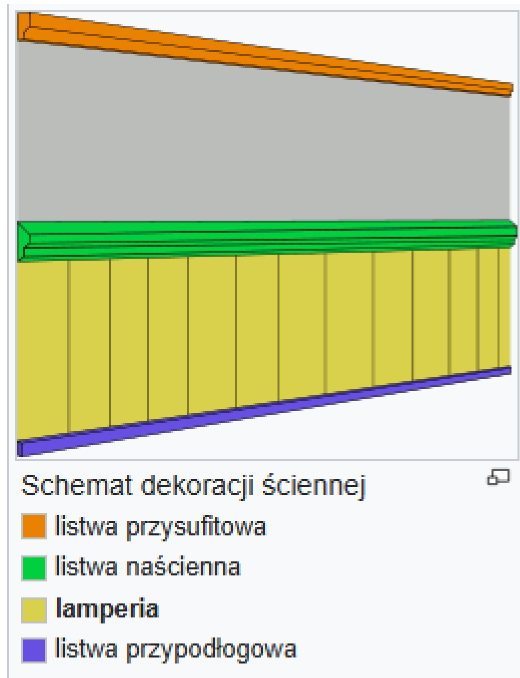
ŚCIANY

[sztukateria, lamperia, filar/kolumna/pilaster]

Sztukateria (od wł. na stiuk – materiał używany do wykonywania dekoracji architektonicznych) - różnego rodzaju ozdobne elementy, takie jak gzymsy, rozety, panele i ornamenty, wykonywane z gipsu, stiuku, żywicy lub innych materiałów.



Lamperia (fr. *lamper* pokrywać, osłaniać) dekoracyjna okładzina dolnej części ścian wewnętrznych budynków. Zwykle wykonana jest z materiałów takich jak kamień, marmur, stiuk (szpachlówka dekoracyjna), drewno, czy glazura.



https://pl.wikipedia.org/wiki/Lamperia

Filar – pionowa, wolno stojąca podpora konstrukcyjna, przenosząca obciążenia z elementów znajdujących się powyżej, takich jak łuki, sklepienia czy belki. Może mieć przekrój wieloboczny lub prostokątny.

- Jeśli ma przekrój okrągły, nazywany jest kolumną.
- Jeśli jest płaski i nieznacznie odstaje od ściany, nazywany jest pilastrem.

